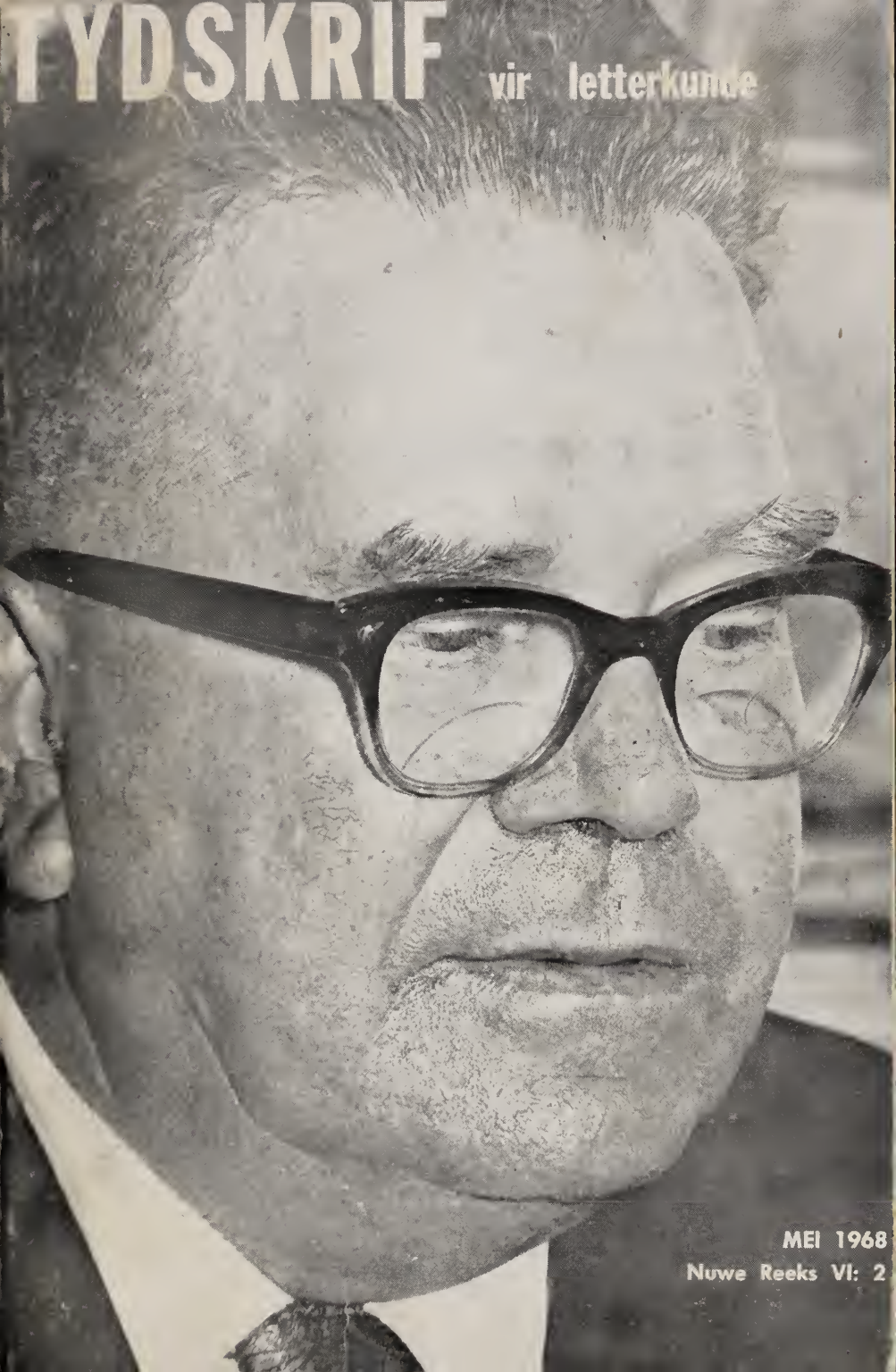

TYDSKRIF vir letterkunde

MEI 1968
Nuwe Reeks VI: 2

H. J. Seymour

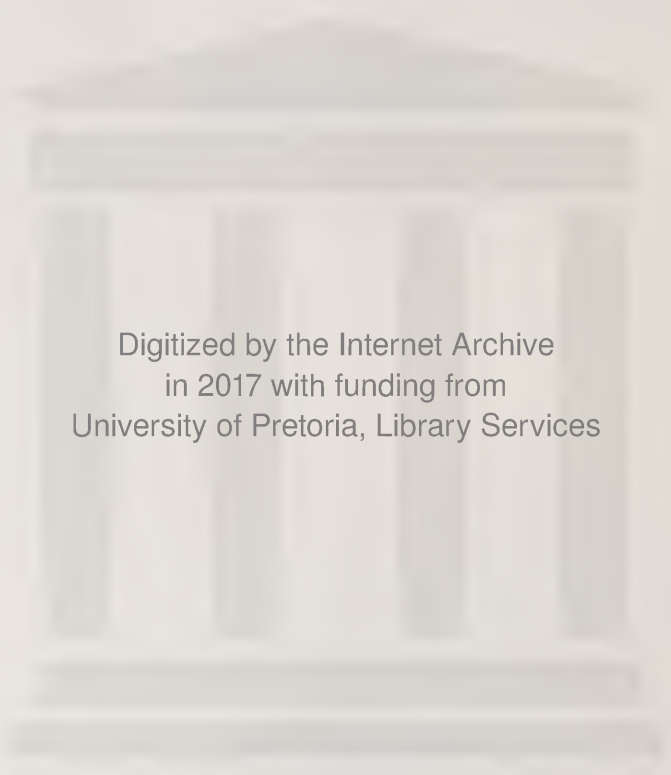
tydskrif
vir
letterkunde

Redakteur: Coenie Rudolph

Skakelredaksie:

J. J. Brits, W. A. de Klerk, Eben Meiring, P. J. Nie-
André Demedts, B. le Roux, naber, Z. J. Pretorius, P. D.
Joan Lötter, Koos Meij, v. d. Walt, M. M. Walters

Mei 1968 — Nuwe reeks VI : 2

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
University of Pretoria, Library Services

I N H O U D

Bladsy

P. J. Nienaber	1	'n Afrikaanse letterkundige museum . . .
Anna Smit	8	Vraaggesprek: Die wenslikheid van 'n skrywersmuseum en dokumentasiesentrum
W. A. de Klerk	13	Vraaggesprek
P. Grobbelaar	15	"
H. J. Aschenborn	17	"
Chris Barnard	19	"
J. J. Brits	21	"
Koos Meij	22	"
Joan Lötter	23	Spaanse Stad e.a. gedigte
Mie-jeanne Moelaert	24	Geskenk aan mijn vader
J. A. J. van Rensburg	26	Pre-Olimpiade 1968
D. M. Greeff	27	Die Stil lied
Roy Niemann	28	Arena
Jeanne Goosen	33	Gedigte
S. J. du Toit	34	Geboortegrond
Andries Alberts	35	Die Afrikaanse Revolusie
Pieter van Vuuren	40	Afhanklike
Eric Pijnaken	41	Stupid eye
Wessel J. Groenewald	42	Opvoedkundige ekspedisie
Joan Retief	43	(Wed)stryd en herdruk (12)
Fred de Swert	45	Woorden in de wind wil ik leven
Daniël van Ryssel	46	Natures mores vivantes
Freda Plekker	48	Beeldjie van pors'lein
Julia Weigel	49	Jou woorde
Elsabe Steenberg	50	Sy met die hare
P. H. Roodt	55	Meisie met die wegloopvoete
Marlise Joubert	56	Soos die lang sipres
Julien Vangansbeke	57	Twee gedichten
Sarel Smit	58	Weemoed
Wilhelm Knobel	59	Aandete
P. G. Gouws	60	Boeta het 'n woord
Diana Fourie	64	Onthou jy?
C. F. Rudolph	65	Gedigte
Marië Blomerus	66	Silwerige mot misties
Eddy van Vliet	67	Gedichten

Vincent v. d.	68	Kwatryne
Westhuisen	69	Roman en karakter
Eben Meiring	73	Verklaring
Cromwell Everson	74	Skyfies
Ou Grietjie	76	Boeke ontvang

SKAKELREDAKSIE

As nuwe lede van die Skakelredaksie verwelkom ons: prof. dr. P. J. Nienaber van die Universiteit Witwatersrand, en mnr. M. M. Walters, die jong digter verbonde aan die Opleidingskollege, Paarl.

BUITEBLAD:

Hierdie buiteblad bereik u met die komplimente van
VOLKSKAS.

Foto van prof. dr. P. J. Nienaber. (Foto: Caru)

'N AFRIKAANSE LETTERKUNDIGE EN TAALKUNDIGE MUSEUM EN DOKUMENTASIESENTRUM

In my voorsittersrede voor die S.A. Akademie vir Wetenskap en Kuns, Junie 1966, op Stellenbosch, het ek op die noodsaaklikheid gewys vir die instelling van 'n Afrikaanse Letterkundige en Taalkundige Museum en Dokumentasiesentrum. „Ons beste letterkundige skrywers se werke, mss., foto's, selfs persoonlike besittings, moet hier bewaar, versorg en uitgestal word. Maar gekoppel aan die Museum is 'n dokumentasiesentrum 'n vereiste.”

Ek het destyds gedink dat die Akademie dit in sy nuwe gebou kan huisves, maar vandag lyk dit vir my tog beter dat dit aan 'n Universiteit verbonde moet wees.

'n Universiteit het 'n tweeledige taak, nl. onderrig en navorsing. Dit behoort gelyklik beklemtoon te word, maar in die praktyk kom dit veelal daarop neer dat onderrig die funksie is wat uitgeoefen moet word, terwyl navorsing 'n taak is wat afgeskeep kan en mag word. Om verskeie redes (waarop hier nie ingegaan kan word nie), speel Universiteite nie die rol in navorsing wat hulle behoort te speel nie. Universiteite behoort 'n groter rol te speel in alle navorsing.

Ek wil my hier net toespits op Afrikaans aan ons Universiteite. Dit is nie oordryf as gesê word dat studente genoeg het aan die lesings en aantekeninge van hulle dosente, en daarmee in die eksamen kan slaag (selfs met onderskeiding). Hulle leer nooit om navorsing op hulle vakgebied te doen nie; selfs as hulle 'n opstel moet skryf, raadpleeg hulle nie bronne nie, gaan hulle nie wetenskaplik te werk nie. (Moontlik lewer hulle iets oorspronklike!) Ons studente het nie geleer om navorsing in Afrikaans te doen nie, en dit is moontlik die rede dat onderwysers selde verder kom as onderwysers. In Holland is dit die onderwyser wat bv. taalkundige werke (nie skoolboeke nie) lewer. Kyk ons na die verhandelings vir M.A. wat deur studente aan ons Universiteite ingedien word, handel die meeste oor 'n paar Afrikaanse digters, en bly dit 'n geskerm in die lug.

Maar hoe kan ons navorsing en diepgaande studie verwag as die hulpmiddele nie daar is nie? Dit is soos soldate wat na die oorlogsfront gaan, maar sonder wapens.

Wat ek bepleit, is die instelling van 'n Afrikaanse Letterkundige en Taalkundige Museum en Dokumentasiesentrum. Dit moet 'n selfstandige Instituut wees, 'n selfstandige eenheid.

In die buiteland is daar verskeie letterkundige museums, soos in Den Haag, maar nie gekoppel aan 'n Universiteit nie. Meestal is die museum toegespits op een groot skrywer of digter, soos die Goethe-huis, die Vondelmuseum, e.d.m. Ons het enkeles (en mag ek sê op my inisiatief ingestel): in

Johannesburg is die Jan Celliersmuseum by die Jan Cellierskool; die Gustav Prellermuseum by die Gustav Prellerskool; in Bloemfontein die Dr. O'Kulismuseum by die Sentrale Hoërskool; op Potchefstroom 'n Totiusmuseum; op Boshof 'n skrywersmuseum van oud-leerlinge. Dan is daar nog die Langenhovenhuis op Oudtshoorn. Die Johannesburgse Openbare Biblioteek het, onder leiding van mej. Anna Smith, 'n klein letterkundige museum aangelê. In verskeie biblioteke is daar verspreide manuskripte van skrywers — 'n groot en goeie versameling in die Kaapse Provinsiale Biblioteek uit my eerste versameling, o.a. manuskripte van en in verband met die Afrikaanse Bybelvertaling (ek besit nog 'n aantal!).

Wat nou nodig is, voor dit baie laat, miskien te laat word, is die instelling van 'n Afrikaanse Letterkundige en Taalkundige Museum, liefs aan 'n Universiteit waar dit besondere waarde kan hê — nie net vir studente aan die betrokke Universiteit nie, maar vir navorsers, vir studente van oor die hele land. Ons beste skrywers en taalkundiges se werke, manuskripte, foto's, selfs enkele persoonlike besittings, moet hier bewaar, versorg en uitgestal word. Dit lyk nie onmoontlik om bv. die Jan Celliers- en Preller-museum hierby in te lyf nie.

Maar veel belangriker, uit 'n wetenskaplike oogpunt beskou, is 'n dokumentasiesentrum, verbonde aan die museum. Vir navorsing is dit 'n lewensnoodsaaklikheid.

Wat is 'n Letterkundige en Taalkundige Museum en Dokumentasiesentrum?

1. *Werksaamhede* Die werksaamhede van so 'n museum en dokumentasiesentrum bestaan daarin dat dit diens lewer aan diegene wat materiaal nodig het vir studies, publikasies en inligting i.v.m. die Afrikaanse taalkunde en letterkunde.
2. *Die opbou van die Sentrum* Dit is al laat om daarmee te begin, maar nooit te laat nie. Skrywers (wat gekeur word) word versoek om hulle manuskripte, briewe, portrette en ander letterkundige dokumente aan die Sentrum te skenk of dan te bemaak. Uitgewers beskik oor baie briewe van skrywers wat direkte lig werp op hulle letterkundige arbeid en produkte, en sal gewillig wees om dit af te staan. In die handel kom dikwels dergelike dinge op die mark, en 'n mens sal oordeelkundig moet aankoop. Daar is skrywers wat dit in bruikleen sal gee. Soos genoem, kan bestaande museums (Celliers, Preller) hierby ingelyf word. Vir die dokumentasiesentrum is nodig: *Alle* Afrikaanse letterkundige en taalkundige tydskrifte, bv. *Die Brandwag* (1910-1922); *Die Boervrou* (1919-1931); *Ons Moedertaal* (1914-1915); *Die Huisgenoot* (1916-...); *Die Nuwe Brandwag* (1929-1933); *Standpunte, Tydskrif vir Letterkunde, Tydskrif vir Volkskunde en Volkstaal, Tydskrif vir Geesteswetenskappe, Tydskrif vir Wetenskap en Kuns,*

Ons Tydskrif, Ons Klyntji (1896-1906), ens. Verder koerante soos *Die Afrikaanse Patriot, Die Burger, Die Volksblad, Die Transvaler, Die Vaderland*, ens.

Hedendaagse koerante moet gebruik word vir uitknipsels. Nodig is 'n *volledige* versameling Afrikaanse boeke, en dit is besonder belangrik. Daar het tot op datum byna 19,000 boeke in Afrikaans verskyn, en dit oor iets meer as 'n 100 jaar. Nou is dit so dat Kaapstad 'n byna volledige versameling Afrikaanse boeke het, maar daar bestaan nêrens so iets in die Noorde nie! Die Staatsbiblioteek beskik, na skatting, oor ongeveer die helfte. Dit is nog nie te laat om êrens in die Noorde so 'n versameling aan te lê nie. Ek glo nie dit is die museum se taak om 'n Africana-versameling aan te lê nie, want die Staatsbiblioteek in Pretoria en die Stadsbiblioteek van Johannesburg beskik oor een van die bestes in die land, en dit kan daar geraadpleeg word deur studente. Maar 'n Afrikaanse dokumentasiesentrum *moet* 'n volledige versameling Afrikaanse boeke hê. Gepaard daarmee gaan die Nederlandse letterkunde in Suid-Afrika. Dit is 'n fout dat die studie van die Nederlandse letterkunde in Suid-Afrika verwaarloos word aan ons universiteite, ten spyte daarvan dat dit uitvoerig beskryf is deur wyle dr. Elis. Conradie in haar proefskrif: *Hollandse skrywers uit Suid-Afrika* (twee dele).

Ook hierdie boeke hoort tuis in die Sentrum, en is nog te kry op solders in die Boland, en in die handel. Dit vorm dan 'n stamboekery wat slegs in die Sentrum geraadpleeg kan word. Die Museum sal permanente tentoonstellings hê vir ook die publiek, kan tentoonstellings elders reël, en kan selfs 'n „reisende tentoonstelling” inrig.

3. *Die Bestuur* Daar sal 'n Raad van Toesig aangestel moet word.
4. *Fondse* Behalwe uit eie fondse, skenkings, sal die Museum en Sentrum geregtig wees op subsidie van die Geesteswetenskaplike Navorsingsraad wat hopelik in April 1968 in werking sal tree, die teenvoeter van die W.N.N.R. (Die Akademie het baie te doen gehad met die instelling van die G.W.N.R.).
5. *Inligting* In die Sentrum is 'n aparte afdeling ingerig vir die verstrek van inligting betreffende letterkundiges en taalkundiges en hulle werk, die vindplekke van dokumente, bronne vir studies oor bepaalde temas. Dit is nie net tot beskikking van studente nie, maar ook van die publiek, die pers en die radio, vir bv. die leen van foto's en biografiese sketse. 'n Onontbeerlike instrument is 'n *Bronnegids* oor die Afrikaanse taal en letterkunde, soos die reeks deur my saamgestel. Hierdie *Bronnegids* se kaarte kan tot beskikking van die Sentrum gestel word — dit beteken 'n *geweldige* besparing van onkoste, tyd en

energie, as 'n mens bedink hoeveel lang vakansies ek in biblioteke en argiewe in die land deurgebring het; duisende en duisende ure.

Maar hierdie werk moet dan voortgesit word deur die Sentrum. Ek het alles op kaart gebring uit tydskrifte en koerante tot 1950; daarna net uit tydskrifte tot op datum. Skeppende werk is gepubliseer in die *Addendum* tot die *Bronnegids*, en loop tot 1950. Ook dit moet aangevul word en tot op datum gebring word. Ook die *Addendum* se kaartstelsel kan tot beskikking van die Sentrum gestel word. Dit beteken dus dat die Sentrum op 'n hoë vlak wegspring.*

Biografiese Sketse van Skrywers.

In my boek *Hier is ons Skrywers*: deel I, verskyn ongeveer 400 sketse; ek het nog nie die geleentheid gehad om die saak verder te voer nie, maar beskik oor biografiese sketse en foto's van ongeveer nog 'n 3.000 Afrikaanse skrywers. 'n Dokumentasiesentrum kan egter nie daarsonder klaar-kom nie. Ook dié materiaal kan na die sentrum gaan.

6. *Ikonografie* 'n Foto van elke skrywer is noodsaaklik; ook foto's i.v.m. letterkundige dokumente en sake. Soos gemeld besit ek 'n foto van byna elke Afrikaanse skrywer, en 'n voorbeeld van sy handskrif, en naamtekening — ook manuskripte. Met die medewerking van beroepsfotograwe kan 'n versameling van sommige skrywers opgebou word, maar ook dit is nie een dag se werk nie. Die Sentrum kan met sy ikonografie ook diens lewer aan partikuliere, pers-, tydskrif- en koerantredaksies. Deur reproduksies te laat vervaardig, kan die Sentrum 'n ekstra inkomste bekom.
7. *Knipseldiens* Soos hoërop genoem, moet uit dag- en weekblaaie uitknipsels gemaak word i.v.m. letterkundige en taalkundige sake, bv. boekresensies en artikels oor skrywers; hulle moet dan alfabeties geliasseer word volgens skrywer. Om dit volledig te maak, moet teruggegaan word na ou koerante, en hier is die enigste uitweg foto-stasiese afdrukke, wat nie 'n duur proses is nie. Lopende koerante behoort gratis aan die Sentrum beskikbaar gestel te word.
8. *Bandopnames en Grammofoonplate* Daar is 'n hele paar stelle grammofoonplate met die stemme van skrywers — voordragte uit hulle eie werk. Die Filmdiens het films van enkele Afrikaanse skrywers; afskrifte kan gekry word. Ook Shell het verskeie, bv. oor die Afrikaanse Taalbeweging en die Hertzogpryswenner. Die S.A.U.K. beskik oor heelwat bandopnames van skrywers en letterkundige aande.

* Dit help niks om 'n gids tot die bronne te hê, en die bronne self nie te besit nie. Daarom is dit nodig om in so 'n Sentrum alle Afrikaanse boeke en tydskrifte te hê.

Prof. en mev. Nienaber en Nestrus pak boeke reg in die kelders van „Libricellae”.

Lopende tydskrifte. As 'n jaar voltooi is, word hulle gebind.

9. *Tentoonstellings* Tentoonstellings is reeds hoërop genoem, maar is 'n bepaalde funksie van die Museum. 'n Fototentoonstelling kan saamgestel word van Afrikaanse letterkundiges, enkele skrywers, 'n bepaalde tydvak, bv. die Dertigers, of die Hertzogpryswinners. Reeds ook genoem is die „reisende tentoonstelling” wat deur ander sentra, skole of universiteite aangevra kan word.
10. 'n *Kaartsisteem met bio- en bibliografiese gegewens oor skrywers* is 'n noodsaaklikheid. Hier is die werk ook reeds gedoen in my *Bibliografie van Afrikaanse Boeke* (ses dele), en ook dié kaart kan tot beskikking gestel word van die Sentrum. Ook dit beteken 'n geweldige besparing aan tyd en koste vir die Sentrum, en ook in dié opsig kan dit op hoë vlak aangevoer word. Onderwerplyste kan met die loop van tyd saamgestel word, bv. 'n lys opvoerbare dramas, met kort aantekeninge oor elke drama.
11. *Publikasies* Die Sentrum kan sekere publikasies onderneem, bv. foto-albums, reproduksies van foto's, handskrifte van 'n bepaalde skrywer of skrywers wat aan skole beskikbaar gestel kan word; 'n plate-atlas van die Afrikaanse letterkunde is 'n noodsaaklikheid; foto-mappe kan saamgestel word. Op dié wyse kan die Sentrum tot op sekere hoogte selfversorgend word. Soos in moderne Europese tale kan briewebundels uitgegee word, bv. briefwisseling van Langenhoven, Eugène Marais, Jan Celliers. In Nederlands is daar bv. die briefwisseling tussen P. N. van Eyck en H. Marsman.
12. *Personeel* Daar kan begin word met 'n beskeie personeel van drie: 'n leier, 'n organiseerder en tikster.

Met die bruikleen-ooreenkoms tussen Suid-Afrikaanse biblioteke kan van die materiaal oor die hele land uitgeleen word.

'n Mens behoort beskeie te wees, maar as jy dit self nie sê nie: hoe sal die mense dit weet? Hoe sal hulle dit weet, hoewel dit tog vry algemeen bekend is dat die Museum en Dokumentasiesentrum reeds in „Libricellae” ingerig is. Veertig jaar lank bou ek al aan hom: veertig jaar lank het ek versamel: manuskripte van skrywers; biografiese sketse; foto's; uitkoerante uitknipsels gemaak van alles wat oor skrywers, boeke en aanverwante sake geskryf is. Eers het ek die materiaal laat bind, maar weet nou dat dit beter is om dit te liasseer onder naam van die betrokke skrywer — duisende koerantknipsels. In die *Bronnegids*, die sleutel, is die opgawes van alle artikels oor taal en letterkunde, boekbesprekings in die vernaamste Afrikaanse tydskrifte, ook nie-letterkundige tydskrifte. Die *Bronnegids* publiseer ek jaarliks in die *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*.

In die *Bibliografie van Afrikaanse Boeke* word elke nuwe Afrikaanse boek wat verskyn, aangeteken en beskryf; elke vierde jaar publiseer ek 'n band. Ek het nooit nodig om na 'n

openbare biblioteek te gaan vir 'n Afrikaanse boek of tydskrif nie, want alles is in „*Libricellae*“. Die leggers van die meeste Afrikaanse koerante is hier. Nou is dit waar: my eerste versameling boeke is na Kaapstad, maar dit is ook waar: in die tweede versameling is boeke en manuskripte wat nie in die eerste is nie. En omdat die Suide so goed geholpe is, is dit juis nodig dat in die Noorde ook 'n dergelike, moontlik vollediger versameling moet wees.

Kyk 'n mens na die verslae van die „Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum“, dan merk jy watter groot personeel hulle het vir hulle sentrum. Hulle werk wel aan 'n Bronnegids, maar hulle het nie 'n Bibliografie nie. Hier het ek alles nog vingeralleen deur die jare heen gedoen, meestal snags, maar ek moet erken: met al my veelvuldige werksaamhede, kan ek dit nie meer volhou nie — dit word te veel.

Ek beskou hierdie dokumentasiesentrum (want by my val die klem in die eerste plek op dokumentasie) as my lewens-taak. Die jare klim nou vinnig, en ek moet sorg dat dié arbeid beveilig word vir die nageslag. Dit moet *in sy geheel* bewaar word — geen plundery deur mense of instansies wat nie die moed gehad het om solders, motorhuise, privaat biblioteke of geheime bergplekke deur te soek nie, en nie duisende rande spandeer het nie. In elke versameling is daar korrels en kaf, en sonder die korrels is die kaf waardeloos vir alle doeleindes, maar *saam* het die versameling betekenis. Geen geplunder na my dood nie!

Ek het al baie goeie raadgewers gehad: „Skenk die Letterkundige Museum en Dokumentasiesentrum aan 'n Universiteit“. Baie mooi voorstel, veral as daaraan 'n moontlike ere-doktorsgraad verbonde is. Die ere-doktorsgraad kos die skenker niks, maar die tydskrifte, koerante, manuskripte, en die meeste van die boeke het ek ongelukkig nie present gekry nie. Ek het dikwels my familie tekort gedoen om 'n kosbare boek te koop; vakansies by die see was altyd nog vir ons 'n ongeoorloofde weelde.

As hierdie sentrum 'n selfstandige Instituut kan word (dit is die modewoord vandag) met 'n eie personeel en die werk voortgesit kan word, dan is my lewenstaak afgedaan — nie om my ontwil nie, maar vir die wetenskap. Maar die Instituut moet die *Bronnegids* voortsit; tydskrifte byhou, elke nuwe Afrikaanse boek tot die versameling byvoeg, die Bibliografie volhou. Volledigheid moet die strewe wees. Gelukkig kan dit nog gedoen word, kan die 19,000 boeke geherberg word, ook die letterkundige en taalkundige tydskrifte. Daar moet 'n sentrum wees waarheen navorsers en studente, belanghebbendes (die pers, radio, ens.) van oor die hele land kan kom. Ons land is geografies te uitgestrek dat 'n navorsers van biblioteek tot biblioteek, van die Noorde tot die Suide, van die Ooste na die Weste moet gaan om navorsingswerk te

verrig. Dit is onnodig met 'n sentrale Dokumentasiesentrum.

Kom ons kyk ten slotte vlugtig na die Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, gevestig in 'n ruim gebou in Den Haag. Dit het 'n Beheerraad wat soos volg saamgestel is: die Hoof van die Afdeling Kunsten van die Ministerie Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen; die hoof van die Afdeling Kunssake van die Munisipaliteit van Den Haag; die voorsitter van die Vereeniging van Letterkundigen; 'n verteenwoordiger van die Maatschappij der Nederlandse Letterkunde; 'n verteenwoordiger van die Koninklijke Nederlandse Uitgeversbond, en nog drie lede.

Die finansies word voorsien deur die Departement Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, die Provinsie Suid-Holland (by ons die Transvaalse Provinsiale Administrasie), en die Munisipaliteit van Den Haag. By ons kan die geld voorsien word deur die Geesteswetenskaplike Navorsingsraad wat eersdaags in werking tree.

Die Sentrum word soos volg omskryf: „Het Letterkundig Museum streeft ernaar een centrale collectie van letterkundige documenten en gewens aan te leggen, waar als het ware iedere bronnenstudie op dit gebied zijn beginpunt vindt. Het verzamelt daartoe van alle Nederlandse letterkundigen die na 1750 publiceerden, de handschriften, brieven, drukproeven, prospectussen, officiële en persoonlijke documenten en allerlei andere zaken, die op hun werk of persoon betrekking hebben . . . Naast de verzameling letterkundige documenten is een aparte iconografische afdeling ingericht, waarin foto's, illustraties, karikaturen, tekeningen en schilderijen van of betreffende letterkundigen zijn ondergebracht. Een afzonderlijke versameling van letterkundige recensies en artikelen uit kranten en weekbladen is eweneens aangelegd. Hierin zijn de bijdragen aan kranten en weekbladen sedert 1955 systematisch bijeengebracht en deze collectie is bovendien aangevuld met alle knipsels van oudere datum die reeds in het bezit van het Museum waren of door schenking worden verworven. Van verschillende letterkundigen worden korte voordrachten uit eigen werk op de geluidsband in het Museum bewaard en deze collectie word door eigen opnamen steeds uitgebreid.”

Dit is altyd goed, as jy begin boer, om te kyk hoe jou buurman sy boerdery ingerig het: waarmee hy boer, hoe hy sy diere versorg, hoe hy sy lande bewerk. Ons kan baie leer by die Hollanders.

DIE WENSLIKHEID VAN 'N SKRYWERSMUSEUM EN DOKUMENTASIESENTRUM

N.a.v. die artikel van prof. P. J. Nienaber voor in hierdie uitgawe het *Tydskrif vir Letterkunde* verskeie belangstellendes en kenners se mening ingewin i.v.m. die wenslikheid van so 'n skrywersmuseum en dokumentasiesentrum. Wat hier volg, is 'n geredigeerde en soms verkorte verslag van die onderhoude, of vraelyste.

MET MEJ. ANNA SMIT VAN DIE OPENBARE BIBLIOTEEK, JOHANNESBURG

V. Mej. Smit, dink u daar bestaan behoefte aan 'n letterkundige en taalkundige museum en 'n dokumentasiesentrum? — of is dit werk wat hoofsaaklik deur privaatersamelaars gedoen moet word?

mej. Smit: Laat ek u vraag so beantwoord: die meeste groot biblioteke of versamelings wat ons vandag het, het in 9 uit die 10 gevalle uit 'n privaatersameling ontstaan. Die grootste biblioteek in die wêreld, The New York Public Library, het begin uit 'n privaatersameling. Mens moet nooit die privaatersamelaars ontmoedig nie, want hulle kry dinge in die hande wat 'n instelling nooit van weet nie. Met ander woorde, almal moet vergader en versamel, mits dit natuurlik versorg word na hulle dood; dan kan 'n groter inrigting dit koop. Feit is dit moet net nie weer versprei nie. Dit moet bymekaar bly as eenheid. Maar dan moet daar natuurlik ook openbare inrigtings wees.

V. Watter soort items sou u bymekaar bring in so 'n museum?

A. 'n Versameling soos dié wat ons hier opgebou het, wat bestaan uit die oorspronklike handskrifte. In sommige gevalle het ons die drukproewe met korreksies, oorspronklike tekeninge tot die illustrasies, oorspronklike tekeninge vir die stofomslae en portrette van die skrywers.

V. Wat is u beskouing in verband met 'n museum waar van die skrywers se besittings, sy pen of tikmasjien, of selfs sy stoel en lessenaar ook bewaar word?

A. Daar is 'n paar sulkes in die land, maar dit word 'n baie duur ding en jy kan nie te veel daarvan hê nie. Ek dink die belangrikste wat dokumentasie betref, is eintlik die man se geskrewe werk.

V. Wat van plaaslike museums? Soos op die dorp waar die skrywer geleef het?

A. Daar is niks om te verhoed dat dit gebeur nie, mits daar die nodige fondse is; maar ek moet u waarsku: 'n museum is duur! 'n Mens kan dit nie met entoesiasme aan die gang hou nie. Die probleem is altyd 'n ekonomiese probleem, want jy het in die eerste plek personeel nodig wat opgelei moet wees en wat 'n salaris moet verdien.

- V. Juffrou, u biblioteek hier het natuurlik reeds sekere dokumentasiewerk onderneem. Kan u meer daarvan vertel?
- A. Ja, laat ek nou net eers sê, ek is 'n bietjie bang vir die woord dokumentasie. Daar word soveel verskillende dinge verstaan onder dokumentasie. Ons versamel hier in die eerste plek Africana, waarvan die Afrikaanse Letterkunde 'n baie groot afdeling vorm. Laat ons ons nou maar bepaal by Afrikaans. Ons het ons bes gedoen om so 'n volledig moontlike versameling van gedrukte Afrikaanse geskifte bymekaar te kry. Daarby het ons 'n sekere aantal handskrifte, foto's, kladkopieë en proewe selfs, wat die werk van die skrywers illustreer. Alles is behoorlik gekatalogiseer en geklassifiseer, sodat jy binne enkele oomblikke 'n gevraagde werk kan kry. Wat dokumentasie betref, net die volgende: 'n biblioteek stel die materiaal beskikbaar, ons doen nie self die dokumentasie nie, maar die navorser doen dit.
- V. Ek verneem daar is nog manuskripte van Eugène Marais hier in Johannesburg, ook by privaatpersone. Oor watter fasiliteite beskik u biblioteek nou om sulke materiaal te bekom?
- A. Al wat ons kan doen, is om na die persoon te gaan en te hoor of hy dit aan die biblioteek wil afstaan in bruikleen, of wil skenk, of moontlik verkoop; hoewel ons baie selde manuskripte koop. Ons het natuurlik ons uiterste bes probeer om soveel moontlik manuskripte en materiaal bymekaar te bring. Ons het byvoorbeeld 'n paar manuskripte van C. M. van der Heever, verder foto's. Die uitgewers het natuurlik baie mooi saamgewerk. En van uitgewers gepraat: daar is natuurlik Van Schaik se versameling. U weet hy is die enigste uitgewer in die land, sover ek weet, wat van elke boek wat by hom gepubliseer is, elke druk gehou het én ook die manuskrip. Daar het ons wêér 'n privaatversameling wat nou 'n pragtige kern vorm vir so 'n dokumentasiesentrum. Maar nou moet u onthou: wyle mnr. van Schaik het in 1914 se kant begin met sy versameling!
- V. Kan u my sê wat is u beswaar teen die benaming „dokumentasiesentrum“?
- A. Ag, daar word so baie dinge bedoel met dokumentasie. Wat ons eintlik wil hê, is 'n plek waar die bronnemateriaal beskikbaar gestel word om dit te verwerk, of te beskrywe, of wat ook al. As iemand dus 'n tesis wil skrywe oor 'n bepaalde skrywer, moet hy by so 'n sentrum die materiaal kry wat andersins baie moeilik bekombaar sou wees.
- V. Is daar 'n instansie wat sorg dat taalkundige materiaal soos manuskripte nie verlore gaan nie?
- A. Wel, ons in Johannesburg lê ons daarop toe om die handskrifte van alle boeke wat in Suid-Afrika gepubliseer is te versamel. Dit sluit dus alles in. Die letterkunde het hier 'n oorwig, want dit is gewoonlik daardie aspekte wat deur navorsers bestudeer word.

- V. Gestel so 'n museum en dokumentasiesentrum word 'n nasionale instelling, sou u dink dat dit ook aandag moet skenk aan die Bantoeletterkunde wat tans nog hoofsaaklik mondeling is?
- A. Dit hang af hoedat so 'n instelling saamgestel is. As ons sê dit is 'n Suid-Afrikaanse, dan sal ons al die literature daarby moet insluit. Maar onthou weer, die belangrikste is die fondse! En sodra jy met gespesialiseerde werk te doen kry, het jy gespesialiseerde mense nodig, en personeel is 'n probleem.
- V. Hoe 'n groot personeel het 'n mens nodig om die kompilasiewerk te doen wat prof. Nienaber gedoen het?
- A. Kyk, ons biblioteek stel die Repertorium van Afrikaanse tydskrifte op. Nou ons het drie voltydse personeellede wat niks anders doen as om daardie repertorium op te stel nie. Dit verskyn elke jaar. Daardie werk alleen kos ons by 'n R6000 per jaar.
- V. Hoe dink u sal so 'n museum die beste funksioneer? Sal verskillende sentra (soos die biblioteek in Johannesburg, een in Pretoria en een in Bloemfontein) in aparte rigtings spesialiseer, of sal alles onder een dak plaasvind?
- A. Kyk, daar is veral twee biblioteke wat hulle toelê op die bymekaar bring van alle gedrukte materiaal, elke boek wat in die land gedruk word. Dit is die Staatsbiblioteek in Pretoria, en die Suid-Afrikaanse Openbare Biblioteek in Kaapstad. Maar dit lyk my die sentrum wat u beoog, het te doen met ongepubliseerde werk, manuskripte. As dit ook gedrukte materiaal insluit, word daar te veel oorvleuel met instansies wat reeds bestaan; m.a.w. 'n argief van ongepubliseerde bronne en informasie oor die bronne, maar nie die gedrukte werk nie. Daarvoor bestaan daar tog al die Africanaversamelings. Wat Afrikaans betref het Johannesburg se Openbare Biblioteek minstens 80% van alle gepubliseerde werke. Dit is nou alles, wat van die begin af verskyn het. Daarby het die Nasionale Biblioteke in Pretoria en Kaapstad ook baie volledige versamelings.
- V. Maar die Cronje-kommissie het bv. gevind dat hierdie kopieregibiblioteke tog nie alles besit nie!
- A. Nee, geen biblioteek sal ooit alles kry nie.
- V. Kan die wet nie strenger optree teen uitgewers wat nie die boeke stuur nie?
- A. Nee, dit is nie die uitgewers se skuld nie. Dit is die privaatpublikasies — politieke pamflette, en vlugskrifte, en traktaatjies, wat ons nie het nie.
- V. En wat van musiek?
- S. Ja, ons het omtrent alle gedrukte musiek in Afrikaans, maar jy weet ons beste musiek is nie gepubliseer nie. Die sal die S.A.U.K. waarskynlik besit. Dan het Pretoria ook 'n basiese versameling wat deur wyle dr. F. Z. van der Merwe

begin is. Maar voor dat daar met so 'n saak op groot skaal begin word, moet daar eers 'n deeglike opname gedoen word dwarsoor die hele land van waar sulke materiaal reeds bestaan. Want daar is ook ander versamelings, naas dié van prof. Nienaber. Prof. S. P. E. Boshoff het 'n mooi versameling. Dr. F. C. L. Bosman en baie ander. Daar is beslis meer beskikbaar as wat 'n mens dink.

- V. Op watter wyse kan 'n mens verseker dat die werk wat prof. Nienaber tans doen, eendag voortgesit word, as hy afgetree het, of nie meer daarmee wil voortgaan nie? Moet die Akademie die werk onderneem of die Raad van Geesteswetenskappe wat binnekort gestig gaan word?
- A. Nee, ek glo nie dis werk vir die Akademie nie. U sien die probleem is dat ons by boeke baie maklik gaan oorvleuel en ons moenie nog 'n Africanabiblioteek begin nie. Daar bestaan genoeg. Maar die opname vooraf is natuurlik noodsaaklik.
- V. Is daar geen instansie wat reeds oor die informasie beskik nie?
- A. Nee, want baie versamelings is in die besit van private persone. Daar sal dus iemand, 'n gesalarieerde amptenaar, afgesonder moet word om so 'n opname te doen.
- V. En as 'n mens weet waar dit is, hoe kan 'n mens dan die versamelings bekom?
- A. Daar kan niks aan gedoen word nie. Dit is 'n privaatbesit; as hulle dit nie wil gee nie, dan wil hulle nie, en jy kan hulle met geen wet verplig nie. Want dan ontnem jy die individu sy vryheid. Die publiek moet eers opgevoed word tot die oortuiging dat hulle dinge wat hulle nie wil behou nie aan 'n inrigting moet skenk. En dan moet so 'n biblioteek natuurlik 'n goeie naam hê sodat die mense weet dinge sal daar bewaar word. Die werk wat prof. Nienaber gedoen het, hoort natuurlik in 'n biblioteek tuis maar omdat hy dit gedoen het, het die meeste biblioteke gevoel hulle doen dit nie, dan gebruik hulle hul personeel vir ander noodsaaklike werk. Sy werk kan die beste voortgesit word as dit aan 'n bepaalde biblioteek toegesê word *op voorwaarde dat daardie biblioteek oor die fondse beskik om die werk voort te sit, en om personeel te kry vir daardie werk.* Want as dit vrywillig is, is daar altyd verskonings waarom die werk nie gedoen kan word nie.
- V. Hoe dink u hoeveel personeel is nodig om die werk van prof. Nienaber voort te sit?
- A. Net om die Bronnegids en die Bibliografie op te stel sou ons minstens drie of vier personeelle nodig hê. Ons moet natuurlik onthou hy het 'n paar maande vakansie in 'n jaar en dan werk hy hom omtrent morsdood in daardie tyd. Ons weet daarvan. Die belangrike ding is natuurlik, dit moet nie na 'n vereniging soos die Afrikaanse Skrywerskring of na die Akademie of iets soortgelyks gaan

nie, want voorsitters, sekretarisse en personeel wissel. Verenigings is tē afhanklik van individue en entoesiasme. Ek voel baie sterk daarvoor dat boekversamelings tuishoort by 'n inrigting wat net vir die doel bestaan en vir niks anders nie. Daarvoor word die personeel besoldig, en jy weet: die werk loop nie dood nie.

JOAN RETIEF

Dis Ek-Alleen of Ek-en-Jy of Ek-en-al-die-Ander

Hoogheerlik
is die Ek Alleen
met slotte sonder sleutels
en mure sonder vensters
en lampe wat die lig verdryf
naglampe
klein grys sfere
afgesonder
vir donker dink en donker praat
en gil of suutjies seerkry sonder eina
want hier is ek
net EK

hier lê die skille van 'n lag
spitsvondigheid
konvensie
blinkkantbo
hier keer ek na my grot terug
en brei 'n vel en kook 'n bok
en dra my hare heup-lank oor my skouers
en bons my kreet van krans tot krans
sonder seblief of skuus of dankie.

Dis Ek-Alleen of Ek-en-Jy of Ek-en-al-die-Ander

Maar Ek-en-Jy
lê anderkant die draad
die doringdraad
die hok se draad
en koggelaars in die dieretuin
is Ek-en-al-die-Ander!

(1) *In 'n vorige uitgawe het hierdie gedig se reëls tot ons spyt omgeruil geraak. Ons hoop hierdie lesing is meer verstaanbaar.*

Red.

MET MNR. W. A. DE KLERK, VAN DIE TAAL-MONUMENTKOMITEE, PAARL

- V. Ek verneem u beoog 'n Africana-museum in die Paarl. Wat stel u in die vooruitsig in dié verband?
- A. Dit sal deel wees van die Taalmonument wat in 1975 met die honderdjarige herdenking van die Eerste Afrikaanse Taalbeweging ingewy sal word. Op die Taalmonumentkomitee (waarop ek reeds verskeie jare dien) het ek altoos die mening gehuldig dat 'n bloot simboliese d.w.s. abstrakte monument misplaas sal wees: die Woord self sal tot sy reg daar moet kom. Dit word gedoen by wyse van sinvolle inskripsies, maar veral ook deur 'n museum in te rig vir Africana van die Afrikaanse Woord. Dit wil sê: nie slegs letterkunde-mss. sal daar 'n sentrale bergplek vind nie, maar enigiets van die woord wat reeds historiese waarde gekry het of sal kry. Dit sluit in joernalistiek, biljette, briewe, ens.
- V. Sou u in so 'n museum ook besittings soos meubels van skrywers wou huisves?
- A. Ek glo nie. Dit sou te baie plek in beslag neem en die koste opja. Met moderne liasseermetodes (mikrofilm, ens.) sal daar weldra 'n taamlik verteenwoordigende versameling Afrikaanse geskryfte byeengebring kan word. Hoofsaak egter bly die oorspronklike handskrifte van skrywers. Daar behoort wel foto's te wees.
- V. Dink u ook aan 'n naslaandiens waar studente navorsing kan doen en die manuskripte van skrywers bv. vir hulle beskikbaar gestel sal word? Of sou u manuskripte op mikrofilm vaslê en dit so beskikbaar stel?
- A. Die mikrofilm-afdeling sal hiertoe kan dien, ja. Dit sou té gewaag wees om sê maar die oorspronklike mss. van *Ampie* (as dit nog bestaan) aan 'n student beskikbaar te stel. Dit kan dan by wyse van die mikrofilm bestudeer word. 'n Ware mss. is vandag natuurlik maar skaars. Skrywers tik gewoonlik en korrigeer en redigeer dan self. Dit is dan 'n 'manutik'. Of hoe? Maar ook baie waardevol vir ons doeleindes, hoor!
- V. Wie sal die fondse verskaf om so 'n museum in stand te hou?
- A. Dit sal kom uit die Taalmonumentefonds wat reeds sowat R50,000 sterk is, maar mik na R500,000. Die waarskynlikheid is dat daar ook staatshulp sal kom.
- V. Hoe sou u voorsiening maak dat dokumentasiewerk (soos bibliografieë) bygehou word? Of dink u dis 'n diens wat deur ander instansies onderneem moet word?
- A. Dit sou vereis dat 'n hooggeskoolde persoon in diens geneem word en die koste moontlik opja. Maar miskien sal ons 'n komitee kan saam stel wat so iets as 'n liefdeswerk vir die taalmonumentsaak sal onderneem.

- V. Histories is Paarl die aangewese plek vir 'n Taal- en Letterkundemuseum, maar prakties sou Bloemfontein dalk beter geleë wees. Het u kommentaar hieroor?
- A. A nee a! Die taal het hier in die *Pêgel* sy beslag gekry! Wil jy hê die Malherbes moet spook?
- V. Daar gaan binnekort 'n Geesteswetenskaplike Raad gestig word. Sou die museum en dokumentasiesentrum nie hierdie Raad se eerste verantwoordelikheid kon word nie?
- A. Enige hulp is welkom. Ons het almal te veel om te doen. Die verantwoordelikheid moet egter in laaste instansie by die Taalmonumentkomitee berus. Anders is daar weer te baie kokke: en die pap val op die grond.
- V. Dink u dat die werk wat prof. Nienaber al die jare gedoen het, genoeg waarde het dat dit by sy aftrede voortgesit moet word? Wie sou die aangewese liggaam wees om so iets te onderneem?
- A. Prof. Nienaber se werk is natuurlik besonder waardevol maar geensins voldoende vir wat die Taalmonumentkomitee beoog nie. Ons het nog maar net begin krap aan wat die Afrikaanse Woord alles inhou. En laat ek dit baie duidelik sê: *dit is nie net die blanke Afrikaner se Woord nie*. Die Afrikaanse Woord behoort aan almal wie se moedertaal Afrikaans is, of dit as taal aanvaar het. Daar wag rykdomme vir ons as ons so daarna kyk.
- V. Enige ander kommentaar oor die aangeleentheid?
- A. Ek persoonlik het 'n toenemende afkeer van opwellinge van (abstrakte) goeie bedoelings; oor teorieë hoe ons die lewe hier onder sal orden, ens. Daar is niks sanerender vir dié van ons wat reeds in verre fugas gaan ronddoel het, in die problematiese, abstrakte toekoms. Hier is nou 'n taak *wat voor die hand lê* en wat sin kan maak vir ons almal. Het dit jou al getref, dat die werklike groot versamelaars van Africana byna altoos diegene was wat hulle die minste opgehou het met teorieë oor hulle ondermaanse bestaan? Hulle het net verlief geraak op die landskap — *menslik en topografies* — en dit gaan *omhels*. Sulke mense was Dorothea Fairbridge, Arthur Elliot, Mrs. Trotter, William Fehr, De Bosdari, ens. ens. Terloops, dis omdat ek só oor sake voel dat ek ook met groot plesier onlangs 'n boek oor ons S.A. witwyne geskryf het. Ons bereik diepte — laat ek dit onderstreep — slegs deur die sinnelike wêreld om ons weer te ontdek. Dit sluit die Woord in want die Woord, soos musiek, is eerstens 'n sinnelike ervaring voor dit 'n geestelike ervaring word.

MET MNR. P. GROBBELAAR, SEKRETARIS VAN DIE
DEPARTEMENT KUNS EN WETENSKAP

- V. Mnr. Grobbelaar, dink u dat die voorgestelde skrywersmuseum en dokumentasie sentrum miskien onder een of ander afdeling van die Departement Kuns en Wetenskap tuisgebring kan word? Wat van die Raad vir Geesteswetenskappe?
- A. Ja, dis moontlik maar dit skep dadelik 'n probleem omdat dié Raad meer belangstel in navorsing. Hierdie instelling sou dan nie kwalifiseer as navorsingswerk nie. U beoog tog die versameling en bewaring van manuskripte, nie waar nie?
- V. Ja, behalwe dat so 'n sentrum dan die beskikbare studiemateriaal alles op een sentrale plek het vir studente wat navorsing wil doen.
- A. Dan kom dit ooreen met iets soos 'n argief?
- V. Ja.
- A. Nou kyk, ons was oorspronklik geïnteresseerd in die aankoop van die materiaal van prof. Nienaber wat uiteindelik Kaap toe gegaan het. Ons was nog besig om te onderhandel met die Tesourie toe ons moes verneem dat dit reeds deur die Kaapse Provinsiale Administrasie aangekoop is. Ek noem dit omdat uit hoofde daarvan 'n mens sou kon aflei dat ons departement moontlikerwys belangstel om so 'n versameling op te bou. Ons het intussen reeds 'n paar Africana-versamelings aangekoop — die Wagner-versameling in die Kaap en ook die Jansenversameling. Die Nienaberversameling sou dan net 'n klein stappie verder wees.
- V. Maar dan sou u natuurlik ook die personeel moet voorsien. Sonder opgeleide tegniese personeel kan dit nie uitgebou en in stand gehou word nie.
- A. Ja, maar dan sou dit 'n integrerende deel van ons bestaande biblioteek word. Die huidige Africana-versamelings word reeds versorg en verder uitgebou deur ons biblioteekpersoneel.
- V. Waar is die biblioteek?
- A. In die Van der Stel-gebou. Ons is tans besig om die ou biblioteek van die Departement Onderwys, Kuns en Wetenskap te verdeel tussen die twee nuwe departemente. Die een sal die biblioteek wees vir Hoër Onderwys en die ander die biblioteek van die Buro vir Opvoedkundige en Maatskaplike Navorsing. Die derde gedeelte is die meer spesifiek kulturele besit van die Staat, waaronder die Africana-versameling val. As daar dus van staatsweë iets aan die saak gedoen word, sou dit aansluiting by hierdie kulturele biblioteek moes vind. Maar dit beteken, so lyk dit vir my, dat ons die saak aanhangig moet maak by die

pasgestigte Interim-Biblioteek-Adviesraad wat vroeg in April 'n sitting sal hê. Dit is dié raad se taak om die aanbevelings van 1962 se Nasionale Konferensie oor Biblioteekwese te fynkam en aanbevelings te maak by die Staat vir die implementering daarvan. In daardie aanbevelings is o.a. 'n hele organisasie beoog wat alle aspekte van biblioteekwese moet behartig. Ek dink aan iets soos gespesialiseerde vakbiblioteke. Daar sal bv. dan 'n sekere biblioteek wees wat die finansiële hulp sal kry om hom op 'n baie spesifieke en gespesialiseerde terrein toe te lê. So 'n museum kon dan so 'n gespesialiseerde rigting wees. Eerstens sou dit dan 'n biblioteek moet wees wat in volledige besit is van die Afrikaanse letterkundige produksies. Aansluitend daarby sou dit dan manuskripte kon hanteer as argiefstukke, plus al die ander dinge wat daarmee kan geaard gaan.

- V. Die Paarl is een van die belangrike middelpunte van waar daar meer keer al belangrike bewegings op tou gesit is. Die Taalmonument sal daar opgerig word. W. A. de Klerk e.a. is reeds besig om die monument te verbind aan die gedagte van so 'n museum. Sou die Staat sy aandeel in die onderneming nie daar kon toespits nie?
- A. O ja. Dis moontlik dat dit dan 'n staatsubsidie kry en 'n staatsondersteunde inrigting word. Dit sou dan soortgelyk wees aan die Staatsbiblioteek hier in Pretoria en die Suid-Afrikaanse Openbare Biblioteek in Kaapstad wat deur die staat ondersteun word.
- V. Wat die Staat betref sou die oprigting van so 'n museum dus tog lewensvatbaarheid hê? Dit hoef nie 'n doodgebore gedagte te wees nie?
- A. Intendeel! *Ek dink dat dit baie belangrik is en dat die tyd nou ryp is. Dit moet nou aangevoer word voordat baie van die waardevolle materiaal weer verlore gaan.* Dink nou maar net aan die besonder aandag wat die S.A.U.K. se onlangse praatjies oor Totius geniet het. Net die feit dat jy weer Totius se stem kon hoor, beteken vir mens enorm baie. Veral opvoedkundig het dit baie waarde.
- V. Klankopnames van digters se stemme hoort natuurlik ook tuis in so 'n museum.
- A. Ja. Ons departement se Oudiovisuele Afdeling en die Nasionale Filmraad het reeds pogings aangewend om van die meeste van ons kunstenaars opnames te kry.
- V. Dit lyk my net daar bestaan 'n behoefte aan 'n liggaam wat al hierdie pogings kan koördineer.
- A. Ja. Dit is beslis nodig.

MET DR. H. J. ASCHENBORN. VAN DIE STAATS-
BIBLIOTEEK, PRETORIA

V. Dr. Aschenborn, dink u daar bestaan 'n behoefte aan 'n letterkundige museum? Waar en hoe moet dit ingerig word — as deel van 'n bestaande inrigting, of as 'n heeltemal nuwe instelling?

Dr. Aschenborn: In so 'n museum sou ek hoofsaaklik manuskripte wou versamel. Eerstens moet ons weet dit kos geld en dit sal minstens 'n staatsondersteunde saak moet wees.

Tweedens: as mens dit aan een van die bestaande inrigtings verbind bv. 'n universiteit, is daar netnou 'n skrywer wat sy eie manuskripte liever vir sy alma mater wil skenk. Daarom sal 'n staatsinrigting baie meer neutraal wees.

As mens nie 'n aparte en nuwe argief wil opbou nie, is Kaapstad die aangewese plek daarvoor want die S.A. Openbare Biblioteek daar bewaar Suid-Afrika se boekskatte. Die Staatsbiblioteek bewaar eerste drukke, en stuur al hoe meer van die sg. skatte (mss. ens.) na Kaapstad. Aangesien prof. Nienaber se eerste versameling reeds daar gehuisves is, sou ek sê sy huidige versameling moet uiteindelik ook daar te lande kom. Alles hang natuurlik af van die bergruimte en of die staat die onderneming sal finansier. Dit sal natuurlik 'n heel ander afdeling naas die biblioteek nodig maak wat ander materiaal hanteer as boeke d.w.s. alle materiaal wat met die outeurs as sodanig verband hou. Dit sal natuurlik beperk moet word. 'n Mens wil nie onbenullighede hanteer nie.

In Amsterdam, Holland bestaan natuurlik so iets: 'n volledige argief en 'n museum met foto's. Dit is daar 'n staatsinrigting.

Ek dink so 'n onderneming is dubbel en dwars die moeite werd en dit moet uit die staanspoor deur die staat aangepak word.

V. Wat van die voorgename Raad vir Geesteswetenskappe?

A. Dit sou waarskynlik 'n baie goeie ding wees.

V. U dink nie verskillende biblioteke moet in bepaalde rigtings spesialiseer nie?

A. Nee, hy konsentreer net op Afrikaans. Die Nasionale die aangewese plek. Hulle besit reeds baie van die ou materiaal. Daar is natuurlik 'n mate van spesialisasie.

Die Staatsbiblioteek gee bv. die Nasionale bibliografie uit.

V. Is dit nie 'n oorvleueling van prof. Nienaber se bibliografie nie?

A. Nee, hy konsentreer net op Afrikaans. Die Nasionale Bibliografie neem selfs jaarverslae van firmas op. Dis 'n *volledige rekord van alles wat verskyn in Afrikaans, Engels en Bantoetale.*

- V. Dink u sy werk moet na sy aftrede eendag voortgesit word? Het dit waarde genoeg?
- A. Beslis ja, veral vir die student van die Afrikaanse letterkunde.
- V. Wat van die Bantoe-letterkunde wat in groot mate nog in mondelinge vorm bestaan?
- A. Die materiaal móét opgeteken word. Maar *wie* moet dit doen? Die Departement Bantoe-onderwys het waarskynlik reeds meer gedoen as wat ons beseft. Hulle doen heelwat daaraan. Ook 'n paar Universiteite se afdelings Bantoe-tale is met soortgelyke werk besig. Maar ek glo nie daar bestaan reeds 'n liggaam wat al die pogings koördineer nie. En dit is so nodig!
- V. Is koördinasie en uitskakeling van oorvleueling nie ook nodig vir Afrikaans en Engels nie?
- A. Wat die manuskripte betref, sou so 'n instelling baie goed wees, waar studente navorsing aan die hand van manuskripte self kan doen. Vandag is die versameling te lukraak. Kanalisering is nodig maar dit sou 'n hele probleem wees om die privaatversamelaars te oortuig dat hulle met die argief moet saamwerk. Sommige versamelaars wil juis geld maak en daarmee moet ook rekening gehou word. Dit sou dus nie 'n maklike taak wees om so 'n argief te begin nie, maar dit is gewis 'n noodsaaklikheid. Dit sou ons egter loon om eers die Nederlandse sisteem te bestudeer. Hulle het blykbaar die fondse en die deskundige personeel.
- V. Sou Narobs (Die Nasionale Adviserende Raad vir Opvoeding Buite Skoolverband) nie die werk kon begin nie?
- A. Dit hang af van hoe hulle die saak beskou. Hulle is tog daar vir navorsing! Al het ons net 'n sentrale waar die manuskripte geberg word, sal dit al 'n stap vooruit wees. Die S.A. Openbare Biblioteek is tans besig met 'n bibliografie van alle manuskripte wat in S.A. biblioteekversamelings is. Dit sal al 'n goeie wegspringplek wees.
- V. Daar is dus reeds persone besig met beskrywing en katalogisering?
- A. Ja, en heelwat privaatversamelaars. Maar dié pogings moet nou gekoördineer word. Narobs kan dalk voorlopig die fondse voorsien maar nie die personeel nie. Die personeel moet dan gevind word, moontlik aan 'n bepaalde biblioteek.
- V. Wat van 'n versameling hier in die Noorde?
- Dr. A. Ag, moet ASSEMBLIEF tog nie weer begin met die Noorde en die Suide nie! Ag, nee! Nee! Ons is tog een land, een volk! Sentraliseer hierdie dinge en kry klaar!

MET MNR. CHRIS BARNARD, SKRYWER

- V. Dink u dis 'n geleë tyd om nou met 'n letterkundige museum te begin, mnr. Barnard?
- A. Ja sover ek weet, is ons die enigste taal wat nou regtig 'n rekord het van die begin af, van die eerste tree wat die taal gegee het. Ons het dit nou, en ons moet dit bewaar voordat dit verlore raak. Daar is die skrywers se persoonlike besittings, manuskripte en foto's wat mens kan bymekaar maak. Ek dink bv. aan ons eerste groot skrywers, iemand soos Jochem van Bruggen. Sy tikmasjien, sover ek weet, is nog in sy vrou se besit op Magaliesburg; ook die tafeltjie waarop hy altyd gesit en tik het.
- V. Sangiro sê my sy rolprentkamera is nog hier êrens in Johannesburg.
- A. Ja, en ek vermoed C. M. van den Heever se dogter het al sy manuskripte. Die pen waarmee hy geskryf het, ens. Maar wat nou gebeur is dat hierdie besittings verlore raak. Party word in skoolmuseumpies gebêre.
- V. Wat van die gedagte dat die dorp waar die skrywer gelewe het 'n museum moet oprig?
- A. Maar gaan almal nou saamwerk? Ons het maar min skrywers wat soveel opgelewer het dat jy regtig 'n kamer aan hom kan afstaan. Of hoe dink u? Kyk, Langenhoven se huis byvoorbeeld. Daar is al sy goed nou bymekaar. Maar ek sou graag alles onder een dak wou hê. Al die skrywers s'n. Ons het die voorreg dat die beginners van die Afrikaanse letterkunde soms nog tussen ons is. Daar is eintlik baie min beginners wat dood is. Maar van sommige, soos Van Melle, sal jy skaars nog besittings kry. Ek weet nie hoeveel van Eugène Marais het behoue gebly nie. Baie van hierdie dinge lê by vriende rond. Ek weet dat daar van Eugène Marais se briewe en manuskripte bv. hier in Johannesburg by mense is.
- V. Het die Akademie nie die geleentheid om dit te doen nie?
- A. Wel, ek kan nie dink aan 'n ander liggaam wat dit kan doen nie. Ek het altyd gedink dit sal vanselfsprekend die Akademie wees.
- V. Wat van die Departement Kuns en Wetenskap?
- A. Nee. Ek is altyd lugtig dat die staat 'n ding moet organiseer. Ek het gedink die Akademie moet dit doen. Hulle moet iemand voltyds aanstel. Dit gaan hulle 'n bietjie geld kos maar ons sal eendag baie dankbaar wees daaroor. Ander tale sou eintlik jaloers kon wees op ons.
- V. Ek het vandag by dr. Nienaber 'n eksemplaar van *Die Patriot* sien lê; iets wat hy ook nou weer êrens by iemand gekry het.
- A. Ja, as dit nie vir hom was nie was baie van hierdie dinge al verlore gewees. Hy is al die afgelope dertig jaar of meer

- besig om hierdie dinge bymekaar te maak. Maar hy het ook nie ruimte vir 'n volledige museum nie.
- V. Wat van die Kopiereg biblioteek? Kan dié dan nie ingeskakel word by so 'n onderneming nie?
- A. Ek weet nie . . . Wat doen jy nou byvoorbeeld met die meubels van 'n skrywer? Sy lessenaar?
- V. Ja, dié hoort natuurlik in 'n museum. Maar ek het hoofsaaklik gedink aan manuskripte.
- A. Kom jy byvoorbeeld in die La Scala-musiekmuseum in Milaan, dan het hulle Verdi se ateljee volledig; heeltemal gerekonstrueer met die klavier presies waar hy gestaan het, sy skryftafeltjie, sy pen, . . . al die goetertjies wat in daardie ateljee gelê het, selfs tot sy wissers, dié is daar.
- V. Dink u dit is van waarde vir 'n besoeker aan die museum? Sê vir 'n leerling.
- A. Ek dink dit maak dit vir hom geweldig lewendig. Dit was vir my een van die ontsaglikste ervarings om Verdi se ateljee te sien. Hoekom weet ek nie. Maar dit het net 'n ontsaglike uitwerking op my gehad. Ek dink as jy dit vir die skoolkind kan doen, as jy vir hom Langenhoven se studeerkamer kan wys, dan gaan Langenhoven vir hom lewendig word, nie net 'n naam nie.
- V. Wat van die outonomie van die gedig? Of die skrywer agter die boek, wat ons sg. nié moet sien nie.
- A. Kyk, dis dinge daardie wat later kom. In die eerste plek moet jy vir die kind 'n belangstelling wek vir die letterkunde. Dit is jou eerste taak. Daarna kan die belangstelling na die werk self gaan, dan kan die mens agter die boek begin wegvag.
- V. Wat van skrywers se stemme? Die Afrikaanse Skrywerskring is tans besig om skrywers se stemme op band vas te lê.
- A. Ja, maar het die S.A.U.K. nie iets soortgelyks nie? Hulle het dit glo van 1930 af. Nou weet ek nie of hulle vandag nog voortgaan met die stelsel nie . . .
- V. Maar daar is nou alwêér 'n geval van oorvleueling.
- A. Dit kos dubbel soveel. As die fondse bymekaar gegerooi word, kan die werk baie deegliker gedoen word. Met beter opnames. En die opnames moét gemaak word, want oor 400 jaar sal daardie opnames van onskatbare waarde wees. Wat sou dit vir ons nie vandag beteken het om, sê nou maar Shakespeare se stem, te kon gehoor het nie.
- V. Wat van rolprente?
- A. Mens behoort al die skrywers op film te hê. En as jy nou begin, dan kan jy al 'n groot klomp van hulle op film hê. Mense soos D. F. Malherbe sal ons nie meer baie lank die kans gee nie.
- V. Maar die Nasionale Filmraad is darem glo besig.
- A. Maar hulle gaan moontlik te stadig aan, die ouer mense verdwyn! Een of ander instelling móét nou sorg vir koördinasie en vir 'n behoorlike verdeling van take.

MNR. J. J. BRITS, NASIONALE VOORSITTER VAN
DIE AFRIKAANSE SKRYWERSKRING

- V. Mnr. Brits, u vereniging het hom ook reeds beywer vir 'n letterkundige museum. Ek weet ook dat u aan die minister 'n memorandum voorgelê het i.v.m. moontlike hulp aan skrywers, iets soos 'n Raad vir Literatuur, of 'n Raad vir Skeppende Kunste. Wat het daarvan geword?
- A. Die memorandum is verwys na 'n komitee wat ondersoek instel na die stigting van 'n Raad vir die Geesteswetenskappe. Ook aan die S.A. Akademie is stukke voorgelê i.v.m. 'n museum, maar die liggaam het glo nog nie die geleentheid of die middele om so 'n projek aan te pak nie.
- V. Maar sou die Geesteswetenskaplike Raad nie die aangewese liggaam wees om so 'n museum te begin nie?
- A. Dit hang af van hoe die liggaam saamgestel is. Ons weet nie of dit bloot net 'n adviserende liggaam sal wees nie. Ons sal eers meer moet weet van die funksie, die huisvesting en middele van die Raad. Wat ek voel, is dat dit minstens aan 'n liggaam soos die Akademie verbonde moet wees, as hulle die fasiliteite soos personeel en bergruimte het. Maar die Akademie het geen ruimte nie.
- V. Stel u bv. ook 'n museum waar skrywers se besittings, soos penne, en miskien hulle meubels uitgestal kan word in die vooruitsig?
- A. Dit sou kon gebeur, maar ek dink dis te wyd gestel. Wat is die waarde daarvan om sê nou maar D. F. Malherbe se skryftafel uit te stal? Sy manuskrip is vir my iets werd. Of 'n getekende eerste uitgawe van 'n boek. Maar om sy oorlosie of stoel daar te hê, dit bring ons nêrens nie. En buitendien het jy dan baie ruimte nodig. En wie gaan besluit wie se goed is belangrik genoeg om uit te stal?
- V. Dink u 'n versameling soos dié van prof. Nienaber behoort deur die staat oorgeneem te word? Hoe kan mens verseker dat sy werk voortgesit word?
- A. Ek sou dink 'n biblioteek is die aangewese plek om so iets te huisves, en om die werk voort te sit, veral as mens daar 'n skenking of toesegging van die staat kon ontvang om te verseker dat die werk voortgesit en aangevul word. Sy werk is uiters belangrik. Moontlik is dit beter om dit in 'n staatsinrigting te huisves waar dit verder uitgebou kan word. Iets soos die Staatsbiblioteek, waar jy altyd seker kan wees van die nodige fondse. Dit sou die ideale plek wees.

MNR. KOOS MEIJ, KRITIKUS HET DIE VOLGENDE GESKRYF:

KOM ONS SKAAM ONS SO 'N BIETJIE

Elke jaar gee die PMLA (Publications of the Modern-Language-Association-of-America) een publikasie uit waarin 'n bibliografie van die belangrikste publikasies aangaande die Letterkunde en die Taalkunde in alle tale gegee word. Onder die opgawe vir *Afrikaans* gedurende die periode rondom 1965, verskyn in 1967 se Junie-uitgawe die volgende:

MISCELLANEOUS. 17330. Anon. „Abraham H. Jonker +1966.” *TvL*, IV, i, 3.
17331. — „J. L. van Schaik +1965: Verkenner van die Afrikaanse publikasie.” *TvL*, IV, i, 1-2.
17333. Kok, M. „Terug in Suid-Afrika (Slot).” *Tvl.*, III (1965). iv, 43-53.
See also 7374.

LINGUISTICS. 17334. Coetzee, Abel. „HAT.” *Tvl*, 57-58. (Rev. art. on *Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal*, vir universiteit, skool, huis en kantoor.)
17335. Kempen, Josef. „Die Wonder van Afrikaans,” *WW*, XVI, 247-255.
17336. Schoonees, P. C., et al. *Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal, vir universiteit, skool, huis en kantoor*. Johannesburg: Voortrekkerpers, 1965.
See also 16906.

COETZEE, A. 17337. „Abel Coetzee.” *Tvl*. IV, ii. (J. J. Brits, „Abel Coetzee” pp. 2-3; P. D. Swart, „Abel Coetzee: Sy spore in die Skrywerskring,” 4-7; C. W. Hudson, „Abel Coetzee as skrywer,” 8-13; S. J. du Toit, „Abel Coetzee as volkskundige,” 14-18; M. J. Posthumus, „Abel Coetzee as linguis,” 19-20.) 17338. Demedts, André. *Abel Coetzee*. Utrecht: Declée de Brouwer, 1964.)

Enkele opmerkings

1. Dit is, op my woord van eer, al wat rondom 1965 in Afrikaans verskyn het. Dit is al wat PMLA aangee!
2. Gelukkig darem dat daar so 'n tydskrif bestaan as *Tydskrif vir Letterkunde*, dit is blykbaar al wat ons het.
3. Ernstig nou: Is dit nie die werk van die Akademie of 'n nuwe soort instelling om PMLA van informasie te bedien nie? Ons ly mos êrens skade! Is dit nie werk vir 'n dokumentasiesentrum nie?

JOAN LOTTER

SPAANSE STAD

Wit Lorca
op my suidelike pad
brand
in die siësta-uur
op my rustelose oog

mensloos
heers die strate
onthou die landhonger
Caesar
die donker Moorse ruiters
en 'n vuurpeleton

waar nou
net blou gebakte erdewerk
kyk
hoe die eeue sonder siësta
deur my breek.

GEISHA

Jy soek
klein meisie
na „die wêreld
van blomme en wilgers”
maak die voorgeskrewe
bewegings geluide
ken die antwoorde
op alle vrae
miskien maar miskien
is die blomme verwelk
as jy hulle vind
en die wilgers
treur oor jou.

LSD

Ons lag ons ruik van ver
die ryp appels se geur
jou woorde is fabels
sonder diere ons vergeet
van engele sonder vlerke
ons laat in ons spel die appels vlieg
(ek sal jou met my onskuld beskerm)
ons sal nie weet as hulle kneus nie want wat
is gekneusde appels teen 'n gebroke paradys?

MIE-JEANNE MOELAERT

GESCHENK AAN MIJN VADER

Ik stuur je dit boeket:
wind en regen,
klamme kilte,
het afscheid van een vriend,
een gelezen boek
en de nacht waarin alles tot rust komt omdat
de slaap weer eens de richting verandert.
Morgen
kan harde waarheid zijn,
of het zoete weten,
rode uitbundigheid,
of stille eenzaamheid.

Morgen heb ik misschien niets meer.
Maar nu,
vanavond,
deze nacht,
heb ik nog iets:
Ik ben nog mijzelf.

*

Misschien is er tussen jou en mij een deur.
Maar God is anders.
Wanneer je als voorbijganger later terugkomt
zal ik de bovendeur openen:
— Geen deur blijft ooit voor Hem gesloten. —
De ogen van mijn hart zullen verbaasd zijn.
Mijn voeten zullen dán niet meer de drempel overschrijden.
Tussen elke persoon
en ieder ding
en mij
gaat een gesloten deur nooit meer open.
Het wonder aan de ene kant,
de werkelijkheid hier
en niets dat binden kan.
Zelfs de herinnering is een vervreemde caricatuur.

GEDANE ZAKEN

Je loopt maar de lange weg alleen,
sommige vragen hebben geen antwoord.
Over de toekomst besluit elke nieuwe morgen,
op zijn eigen manier.

(FOTO: NASIONALE FILMRAAD)

C. H. KUHN. (MIKRO)
1903—1968

As mens en kunstenaar het hy met soveel
liefde toewyding gedien dat sy arbeid
ons rykdom geword het.

Hierdie bladsy is geskenk deur J. L. van Schaik Pretoria.

MALLOOT

Het leven heeft van jou een gek gemaakt:
het heeft jou gekleurd in de ruitjes van de zot.
Zware rimpels van donkere ernst op jouw voorhoofd,
van Hartstocht jouw volle mond.
Wijsheid vindt in je tandeloosheid geen uitdrukking meer.
Jouw veelzijdigheid splijt
in twee kleuren, op jouw gezicht.

Domme treurige ogen kijken het leven voorbij.
Donker melancholiek gezicht: nar van het leven.
De punt van jouw neus is
een rood uitroepteken.
Indien de ernst niet zo schreiend op jouw gezicht lag
zou ik misschien kunnen lachen om je gekke toeren.

PROJECT

Bloemen water geven
Op een zondagmiddag een krant
Kopen en ze niet
Lezen.

Koffie zetten maar
Martini drinken
Telefoon afschakelen en
Wachten.

Een wachten
Op iets een wachten
op iemand,
en alles voorbij laten gaan:

Het deksel op de doos
zetten en slapen om
Te vergeten.

ONRUST

Gedachten af-
schudden.
Een ander gezicht zien
in de rust-
spiegel van mijn ogen.

Vandaag is gisteren.
Op en af.
Mijn leven er tussenin
— dagelijks.
Ik haal het er uit
en begraaf het plechtig
in het veld.
Onder een bos
gele bloemen.

BINNEHOF

Jouw stoel staat leeg, het raam is open,
Jouw ogen dwalen op de weg van jouw hart;
Maar je bent er nie, je zit in die dool-
Hof van herinneringen en verwijten:

Wat heft jou op uit de dag
en zijn bestaan?
Het kluwen
van onzekerheid;

Maar, fijn stukje mens
die je bent, je weet
het niet; ik kan
je niet helpen.

PRE-OLIMPIADE 1968

My nagmerrieperd kry
die swart vind van voor
op sy agterpote
steier tyd agteroor
en in die dertiende eeu
val ek woeps uit die saal.

„Waar die voël
op 'n nopal
'n slang sit vreet
moet jy Asteek
jou lig opsteek.”

Die Asteek was gereed
die kaktus daar
die arend eet
die slang
sy woord was waar.
Huitzilopochtli⁽¹⁾ die god het gesê
langs die Meer van die Maan
sal jy die stad Tenochtitlan⁽²⁾ aanlê.
Die Asteek het gebou:
die jaloerse Majaan
(stene het siele gekou)
het sy neus in die lug gesteek.
Tolteek wou oorlog verklaar
Mixteek Zapoteek en beskaafde Olmeek
was dit eens — die stad was raar.

Ek het my perd aan sy stert gegryp
die tyd in sy bek gekyk
opgeklim en weer gery
by Cuernavaca verby
tarraboemdery.

In die sestiende eeu
by Bonompak het 'n verslae Yaxchilaan
vervaard
sy hande saamgeslaan.
In die dagboek van die vreemde Spanjaard
het gestaan
ook Tenochtitlan is verslaan.

(1) Afgod aanbid deur die Asteke.

(2) Stad gebou deur die Asteke en later verwoes deur Cortez. Mexiko-Stad
staan vandag op die presiese plek.

Die god was stil:
waar is die offerpoel
waarin die maagd
deur swaar halsnoer
en gesteentes afgeweeg wegspoel?
Huitzilopochtli was stil
Tenochtitlan verslaan.

Ek het op die rug van die tyd gespring
teen die swart wind in
deur oerwoud gedring
ten noorde my land
in die son op die sand
sien ek
eenkant
'n gebreekte knopkierie lê.

D. M. GREEFF

DIE STIL LIED

en uiteindelik word verdriet
die stilte van 'n lied
waarin die woorde rantjies ryg
op droë vlaktes van verniet

tot die korhaan
het homself vaal weggeswyg

ARENA

In Spanje — die lekkerluiland van fiëstas en siëstas en Atalanta se goue appels — was daar 'n matador wat een van die allergrootstes was. Duisende mense het na die arenas gestroom waar hy sy vernuf met die domonnosel woede van 'n bul gemeet het. Die kosbaarste besitting wat hy ooit gehad het, was sy eie liggaam; die heerlikste wyn wat hy ooit geproe het, was die roem op duisende lippe, en die diepste godsdiens wat hy ooit geken het, was die aanbidding van duisende bewonderaars.

Hy het ander dinge ook gehad, klein dingetjies, onbelangrike dingetjies, maar dingetjies wat die lewe vir hom afgerond het: 'n beesplaas, 'n stal vol perde, 'n lemoenboord en 'n vrou.

Wanneer joernaliste onderhoude met hom gevoer het, het hy hulle vertel van sy lewensgeluk en hulle toegelaat om foto's te neem van hom teen die agtergrond van al dié dinge wat deel gevorm het van sy joie de vivre: perde en plakkate met sy naam en foto op, beteëldde swembaddens met spuitfonteine, huise mooier as die Alhambra, lemoenboorde in Valencia.

Maar dis eintlik van die matador se vrou waaroor daar gepraat moet word. In haar jongmeisiedae was sy 'n flamenco-danseres. En sy het die kitaar bespeel en gesing. Mense het nooit opgemerk dat sy nie mooi is nie, want die dinge wat sy kon doen, was mooi en dit het haar mooi gemaak. Voor sy die matador ontmoet het, het sy baie vryers gehad — een na die ander. Twee het selfmoord gepleeg nadat sy hulle afgewys het en dit het haar hart gebreek al het sy hulle nie liefgehad nie.

Die matador het sy liefgehad, reg van die begin af. En sy het met hom getrou die eerste keer wat hy haar gevra het.

Na haar huwelik verander sy haar vir hom. Sy dans nie meer die flamenco nie. Sy sing en speel nie meer die kitaar vir ander mense nie. Sy doen net die dinge waarvan hy hou. Hy vra haar nooit om vir hom te sing en te speel nie. Soms as sy alleen by die huis is, speel en sing sy vir haarself om die tyd om te kry tot hy weer terugkom, en om te vergeet van haar vrees. Want daar het in haar die vrees begin ontstaan dat hy eendag nie sal terugkom nie, dat 'n verwoede bul hom sal vermorsel of dat 'n ander vrou hom sal verower.

Al hoe minder gebeur dit dat sy na die arena gaan. Die spanning, van sit en kyk na 'n geveg tussen die man wat sy liefhet en 'n genadelose dier, kan sy nie verduur nie.

Hy bemerk haar skuheid op 'n dag toe hy sê: „Ek wil hê jy moet saamgaan Madrid toe vir my geveg Sondag. Generaal Franco sal daar wees en jy moet by hom sit.”

„Nee, ek gaan nie,” antwoord sy.

„Natuurlik gaan jy.”

„Asseblief, moet my nie dwing nie.”

„Ek sal jou nie probeer dwing nie. Jy gaan net. Dis al.”

„En as ek weier?”

„Dan sléép ek jou soontoe.”

„Asseblief, moet my nie dwing om te gaan nie. Dis vreeslik vir my om jou daar te sien — so eensaam in die groot arena. En dan die bul wat storm en — Elke slag sien ek jou daar dood lê. Ek kan dit nie verduur nie.”

„Jy weet ek sal nie in die arena sterf nie! Jy moet leer om dit te verduur. Van nou af sal jy elke slag daar wees om te kyk. Ek sal nie toelaat dat jy by die huis bly nie.”

„Ek sal sterf.”

„Nee, jy sal nie. Jy sal gewoon word daaraan.”

En van toe af moet sy al die gevegte bywoon. Sy sterf duisend kere. Sy probeer allerhande dinge doen om nie te sien nie. Soms sit sy daar met oë wat styf toegeknyp is; soms tel sy die voëls wat oor die arena vlieg; ander kere eet sy sakke vol vrugte en soetgoed. Maar dit help nie; sy is altyd saam met hom in die arena.

Haar vrees begin uitbrei. Dit vorm deel van haar drome, later deel van haar lewe, later deel van hul intieme saamwees sodat selfs hy verstom staan voor die vurige passie waarmee sy haarself aan hom gee. Dis asof sy haarself in hom wil vernietig.

Sy droom sy is die matador en hy die bul. In haar drome sterf sy altyd: bloedbesmeer en gebreek.

Vrees vir wat met hom kan gebeur, word die hooftema van haar lewe. Sy sien hom dood lê in 'n glas wyn by onthale; sy sien sy verbryselde liggaam in die slaghuise; sy laaste doods-kreet hoor sy in die gejuig van die skare. Elke oomblik van elke dag en nag, oral waar sy gaan, verwag sy dat iemand haar sal roep om te sê dat hy eindelik dood is.

Eindelik? Sy skrik: is dit hoe ver sy al heen is dat sy dood nou iets is waarna sy uitsien soos na 'n uitkoms, 'n verlossing? Die ontdekking martel haar; die besef dat die langdurige vrees haar sinne verwar het, laat haar 'n tydelike houvas oor haarself kry. Sy soek na 'n manier om haar te bevry van haar vrees.

En toe besluit sy om weer te begin dans.

„Ek wil weer begin dans,” sê sy vir haar man, die groot matador.

„Jy's my vrou.”

„Ek weet. Ek sal dit nooit vergeet nie, maar ek wil weer dans.”

„Hoekom?”

„Omdat ek moet. Ek bedoel: ek wil graag. Hier by die huis doen ek niks, sit net en wag vir . . .

„Waarvoor wag jy?”

„Niks.”

Hy sien hoe bleek sy is, omdat sy plotseling besef wat sy eintlik wou sê: sit net en wag vir jou om te sterf, want dis waarmee jy speel: die dood. Hy sien hoe sy bewe. Sy weet dat hy dit opmerk.

„Ek het jou lief!” bars sy los. „Ek het jou lief en ek het alles gegee wat ek het. Daar is niks meer om te gee nie. Al my liefde, al my vrees, al my oomblikke. Daar het niks meer van my oorgebly nie. Wat jy hier voor jou sien sit, is alles jy!”

„Ek wil nie hê jy moet dans nie,” is al wat hy sê.

„Hoekom nie? Laat my dans! Dis al wat ek nodig het om ek te wees! Twee mans het selfmoord gepleeg, omdat ek gedans het. Duisende mense het gejuig as ek dans. Hulle het hande geklap en geskree en al wat ek gedoen het, was om te dans, te lewe! Elke keer wat jy in die arena gaan, sterf ek. Laat my toe om ook te lewe!”

„Jy sal nie weer dans nie!”

En toe gebeur dit, nie dadelik nie, maar geleidelik. Die lus om te dans verdwyn, die teësin om na die arena te gaan verdwyn, die passie verdwyn, die vrees verdwyn. Gereeld sit sy langs die arena met wydoop oë en staar na die bul en die man. Sy eet nie vrugte en soetgoed nie, sy tel nie die voëls nie, sy knyp nie haar oë toe nie, sy stribbel nie teë nie.

Sy gaan saam met hom na elke bulgeveg. Sy dooie liggaam verdwyn uit die wynglase by onthale, sy doodskrete verstil in die gejuig van die skare. Sy skree „olé!”, sy gooi blomme na hom. Snags slaap sy by hom sonder om te droom. Daar is niks wat sy vrees nie. Geen pyn, geen vreugdes versteur die gang van haar dae nie. Alles val in gelid, netjies georden.

Dis snaaks hoe vinnig die tyd verbygaan as alles georden is! dink sy. Ek is twaalf jaar met hom getroud. Vier jaar lank het ek in vrees gelewe dat hy sou sterf. Hy het nie. En tog was dit sulke lang jare!

Hy laat haar toe om huis toe te gaan na haar ouers toe.

„Dans vir ons die flamenco?” vra haar pa die aand na ete.

„Ek kan nie meer nie,” antwoord sy.

„Moenie laf wees nie. ’n Spaanse meisie kan altyd die flamenco dans.”

’n Jong man met ’n kitaar, een van die gaste, begin die flamenco speel. Hy kom agter haar staan.

„Toe, dans,” soebat haar pa.

Maar sy hoor hom nie. Sy hoor net die musiek. Eers gaan dit by haar verby, dan voel sy hoe dit aan haar raak, liggies aan haar ore, haar ooglede, haar enkels. Dan kom dit nader. Dit brand in haar oë, sy voel dit in haar vingerpunte prik, dan warm om haar heupe sluit en opkruip teen haar rug na haar borste toe. Sy staan op. Haar vader klap sy hande, die gaste sit regop. Maar sy dans nie.

Sy staan daar in die middel van die vertrek. Die trane loop uit haar oë en oor haar gesig in haar mond. Almal kyk na haar, eers opgewonde, dan nuuskierig en uiteindelik met angs. Want sy staan daar soos ’n klipbeeld met haar oë wawyd oop en trane wat vloei en vloei.

Die jongman hou op met speel en raak aan haar arm. Dis

koud. Hy vat haar arm vas. Sy verkrummel in sy hand en val op die vloer voor sy voete.

Die grys ou dokter kom, ondersoek haar en skud sy kop terwyl hy met sy lang vingers sy onderlip 'n tuit druk.

„Ek verstaan dit nie. Sy makeer niks. Hart en bloeddruk is normaal, alles is normaal. Ek verstaan nie.”

Hy skryf pille voor en die volgende dag is sy weer perdfris — oënskynlik. Sy praat en lag soos voorheen, en almal is weer gelukkig; almal, behalwe haar moeder. Die ou vrou hou haar dogter dop as sy alleen in die plaza rondstap, sy kyk diep in haar oë as sy vir haar iets aangee aan tafel, en die angs groei in haar hart. Snags begin sy rondrol in die bed totdat haar man hom vererg en vra: „Wat makeer jou? Het jy te veel vleis geëet vanaand?”

„Dis so warm,” skerm die ou vrou en lê dan stil, maar sy slaap nie. Haar oë is wydoop en sy tel die sterre totdat hulle vervaag en dit tyd is om op te staan.

'n Paar dae later het haar dogter 'n miskraam. Die ou vrou huil en kerm, en die bure en familie kom kyk en huil en fluister. Net die vrou van die matador lê stil en bleek in die bed. Sy praat nie. Sy eet nie. Af en toe dwaal haar oë na buite asof sy iemand verwag.

Die volgende dag kom die matador. Hy kniel langs haar bed en soen haar hande en huil, maar sy kyk na hom sonder om te glimlag, sonder om iets te sê.

„Môre gaan ons huis toe! Valencia toe! Of Torresmolinos toe as jy wil. Die dokter sê dit sal baie goed wees vir jou.”

Sy kyk na hom en toe sê sy: „Ek gaan nie saam met jou nie.”

„Verskrik kyk hy haar aan.

„Hoekom nie?”

„Ek het jou nie *lief* nie.”

Die matador verstaan nie. Hy kyk rond in die vertrek asof hy soek na iemand om vir hom te verduidelik.

„Daardie dooie kind van ons — dis jy: jy is dood.”

Nou verstaan hy nog minder. Op en af loop hy in die vertrek, om die bed, kyk na haar, skud sy kop en vloek gedemp.

„Jy het die bul lief. Daarom het die kind gesterf. Die kind was my liefde.”

„Jy is gek!” skree hy en die ou vrou loer beangs om die deurkosyn.

Maar die vrou op die bed bly kalm. Dis vir die ou vrou asof daar 'n glimlag op haar gesig is.

„Jy het my nooit liefgehad nie. Nooit! Dis wat dit is! Jy was ongelukkig by my.”

„Jy't gelyk: ek was ongelukkig en eensaam. Maar ek het jou liefgehad reg in die begin. Toe het alles gesterf: die ongelukkigheid, die vrees, die liefde. Alles. Dit was die enigste uitweg vir my om aan die lewe te bly. As dit anders was, sou ek gesterf het. Ek moes kies tussen my liefde vir jou en my eie lewe.”

Die matador is nie baie slim nie. Hy verstaan nie.

„Elke keer wat jy in die arena gestap het, was ek die bul; en omdat jy die grootste matador in die wêreld is, het jy die bul laat sterwe. Verstaan jy? Vir my was dit 'n lang dood, 'n bietjie elke dag.”

Die matador pleit en raas en huil. Die ou vrou en haar man kom binne en probeer paai. Die bure en familie kom kyk en probeer raadgee, maar uiteindelik sê die ou vrou: „Wat my dogter sê, is die waarheid. Ek weet dit al lankal, nog voor sý gewet het. Ons kan niks daaraan doen nie.”

Dieselfde aand gaan die matador terug na die stad, en die vrou bly by haar mense.

Die een jaar loop oor in die ander, die lemoentyd kom en gaan. Die vrou trou met die kitaarspeler en gaan woon by hom in sy wit huis langs die grootpad na Madrid. En soms wanneer hy die weemoed in haar oë sien, neem hy sy kitaar en speel. Dan sing sy. Af en toe is daar trane in haar oë, dan sit hy die kitaar neer en druk haar gesig teen sy bors vas.

Nooit vra hy uit nie. Hy weet. En hy is nie jaloers nie, want hy leef naby die aarde en die wysheid van die aarde is deel van hom soos die Spaanse son en die Spaanse stof deel van hom is.

En die matador? Hy word ouer met die jare, vinniger as die jare. Af en toe stap hy nog in die arena as spesiale vergunning. Hy voel eensaam daar in die arena met die tienduisende skreeuende mense om hom. En as die bul verskyn, voel hy vir 'n oomblik asof hy na die bul toe wil hardloop en hom omhels asof dit nie 'n bul is nie, maar 'n mens: 'n vrou.

JEANNE GOOSEN

Langs die oewers skil ons lemoene
Ons gooi die skille in die stroom
Ons eet van die skyfies, soet stukkies son.
As dit donker word
stap ons deur die strate terug
na donker huisies donker soos assegaaië,
verslae oor die dag se treurige einde.

* * *

Ons lê op die strand soos skulpe
ons draai ons gesigte na die son
Die wolke is met vetkryt geteken
soos vygies draai ons ons gesigte na die son.
Vanweë jou lyf wat oopgaan soos 'n seester,
wil ek my gesig
in jou hare somber soos kaneel
druk.

FLIRTASIE VAN KLANK TOT GAL

In 'n sin sing 'n voël:
Ek leen sy trema-oog
en in 'n woordparadys
voel ek rond
na 'n klinker blink soos 'n blom.
Ek flikflooi van stam tot blaar
drink nektar uit 'n kelk
tot ek verstrik in 'n strofe sug:
Dat hierdie vog humor is,
maak van ironie 'n kolskoot.

WRAAKLIED VAN DIE APPEL

Somers streef die son my skil
en sing ek klepeltong
My klokkespys van son en sap
lok stil
verderf
wurm my weefsels deur
versprei 'n kiem wat knaag en knaag
tot ek sugtend aan my stingel hang
en swyg en wraak afwag:

My klokkehuis sal sy verderf
singend oor die aarde skiet!

GEBOORTEGROND

(Petronius)

O kus, my liefster as die lewende! O see!
Gelukkig ek wat na my eie grond
so snel weer heen mag gaan. O skone dag!
Op hierdie plek met armslag hand oor hand
kon ek die waternimfe eertyds wek.
Dit is die bronkolk waar die seewier swaai,
'n ankerplek vir drifte wat nou swyg.
Ek het geleef. Nooit sal 'n noodlot boos
gryp wat 'n vroeër uur gegee het eens.

DAWID SE WEEKLAG OOR JONATAN

(Peter Abelard)

Deurboor met jou sou ek
salig gesterf het, vriend.
Wat kan die liefde meer
doen, vriend, as dit?
Om na jou nog te leef
sou vir my sterwe wees,
want met 'n halwe siel
wat sou die lewende bied?
'n Wederdiens doen, dit . . .
dit is my wens,
in tyd van grootste nood,
oorwinning met jou deel
of saam te sterf,
jou red of in die graf
met jou te lê,
my lewende vir jou gee,
so vaak deur jou gered,
die dood vereniger
wat anders skei.
Ek laat my siter swyg.
O, kon ook swyg
my klagte en geweene!
Seer is my hande
van die snarespel,
hees is my stem van kla.
O, kon my siel ook stom
sy weedom dra!

DIE AFRIKAANSE REWOLUSIE

Ons volk is deur die toekenning van die Hertzogprys aan *Sewe Dae by die Silbersteins* in 'n krisis gedompel, want daarmee is sommige waardes wat as fondament vir die blanke beskawing gedien het *skynbaar* vernietig. Ons volk wil voortbestaan en sal hom derhalwe teen enigiets verset wat sy lewe *miskien* kan bedreig.

Die omstrede werk was nie méér esteties nie, en ook nie meer oneties as sommige voorgangers nie. Ons letterkunde het alreeds 'n wêreldrekord vir onetiese werk gehou, vóór die Sestigters verskyn het.

Hulle was egter die strooitjie wat die kameel se rug sou breek, en 'n krisis sou veroorsaak wat op 'n lewensbeskoulike rewolusie móet uitloop. Die wesentlike oorsaak van die beroering lê verder in die geskiedenis terug en dieper in die wesensgebreke van ons letterkunde in.

Sedert sy ontstaan het ons letterkunde homself doodgedra aan 'n oorlas van taboes, beperkinge, wette, reëls, definisies, dogmas, doktorstitelsgesag, geleerdheidswinglandy, keurdersvooroordele en geldmagbelange. Dit was vasgekeer in 'n enge geestelike tronk.

Liriese digters het uit die slawerny ontsnap, deur hulle oortuigings in duisterhede te vermom. Die prosa móes egter deur die massas gelees word. Dit móes feite, emosies en oortuigings stel, waarvan die inhoud en strekking vooruit deur die lewensbeskoulike tirannie bepaal was.

Die prosaskrywer moes hom hiervolgens onderwerp aan die staat, die volksmoraal, die politiek, die slegte kritiek, die uitgewersbelange, die Calvinisme, die fariseïsme, die tradisie, reëls en regulasies. Ja, selfs foute en flaters moes hy voor buig en dit aanbid, want al dié talle boeie was die literêre heilighdomme van die beweerde Afrikaanse wêreld- en lewensbeskouing.

'n Prosaïs mag nie waarheid skryf nie, dan suig die sensorkeurder voorwendsels uit sy duim dat dit of dat met die taal en styl verkeerd sou wees. Feit is egter dat die bedompige krotjie waarin ons letterkunde gekerker word, vol skuldige gewetens is. 'n Mens kan jou nie daarin draai nie, of jy trap op 'n liddoring — van 'n gesaghebbende of geldhebbende persoon, kliek, groep, organisasie, party, liggaam of genootskap. Hulle moet beskerm word, want hulle is heilig. Hulle opinies is orakelspreuke. Hulle bevindings is die wette van Meders en Perse. Die letterkunde self — die grondbeginsels van waarheid, skoonheid, reg en geregtigheid — is van minder belang.

So is ook die kritiek. Dit bevat altyd 'n persoonlike element van band of verband, verhouding of verstandhouding as kollega, beskermheer, leermeester, propagandis, of andersom,

as verbete vyand of venynige polemikus. Selde staan die kritikus alleen, onafhanklik en objektief.

So lyk die boedel of kaboedel wat ons geërf het, en wat daarin die krisis veroorsaak, is dat daar toevallig onder omstandighede geld in seksletterkunde steek en dat sekere skrywers toevallig deur aanleg of beskouing tot seksuitbeelding neig. Deur toevallige sameloop is daar onwillekeurig 'n bondgenootskap gesmee tussen geldbelange en kontemporêre smaak. En nou is ons literêre slawedrywers nie in staat om hierdie twee karperde te beteuel nie.

Deur die krisis word ons letterkunde gelukkig nou *verbreed*. Twee uiterstes het duidelik gestalte aangeneem. Al twee is ewe goed en ewe sleg. Tussen die twee lê nou die eintlike Afrikaanse letterkunde van die toekoms. Hoe verder die uiterstes uitmekaar beur, hoe breër en vryer sal ons letterkunde voortaan wees.

Stel u voor dat twee toue aan 'n rivierboot vasgemaak word. Op elke oewer van die rivier loop daar 'n man en hy trek aan een tou. Die bootjie sal nou stroomop in die middel van die waterstroom vaar. In die fisika word die rigting en krag waarmee die boot die middel-koers volg, die resultant genoem. Vroeër het ons nie so 'n resultant in ons letterkunde gehad nie. Dit was nog nooit breed genoeg om twee uiterstes te toon nie.

Daarom moet ons nie sê Schoonees is oud of Du Preez is 'n leek nie. Hulle moet die een tou van ons bootjie trek en is derhalwe onontbeerlik — essensieel. As hulle uiterste nie funksioneer nie, val die bootjie teen die linkerwal in modder vas. Dan bevind ons ons weer in 'n linkse stagnasie, soos ons voorheen in 'n regse stagnasie verkwyn het.

Sonder ekstremiste, sonder randeiers, kan daar geen interpolêre spanning wees nie. En sonder spanning kan daar geen breedte, diepte of hoogte wees nie. Dis tyd dat ons die breedte van 'n Shakespeare, die hoogte van 'n Camoins en die diepte van 'n Dostojefski in ons taal inkry.

Dat die volk nie vir altyd in die krisis wil bly nie, blyk uit die regse reaksie wat spontaan uit die volksiel ontstaan het. Daar is nou twee meningstrome — tese en antitese. Nie een van die twee ekstremismes kan egter sy posisie behou nie. Daar sal sintese kom.

Ons nasie staan op 'n geestelike kruispad. Daar lê nou drie paaie oop: Die linkerkantse lei na die afgrond van seksbehepte nihilisme. Dit maak geen verskil of skrywers hierdie lewensbeskouing satireer of admireer nie, want wat hulle ook al bedoel, die nasie word voor die keuse gestel om dit te aanvaar of te verwerp. So verstaan die volk dit, en geen redenasie sal iets daaraan verander nie.

Die regterkantse pad lei na vormgodsdien. Dit is op sy beurt ook maar 'n geestelike woestyn, waar ou mense aan die kerk behoort sodat die predikant eendag hulle begrafnisstoet

kan lei; jong mense daaraan behoort sodat die leraar hulle 'n getuigskrif kan gee; en middeljariges kerk toe gaan om elke kind elke Sondag na die katkisasie toe te karwei.

Talle wat in hierdie woestyn krepeer, het die Sestigerbeweging in geheim verwelkom, want dit het 'n aanslag gemaak op die fariseïse waarin hulle siele gevange gehou word. Die nuus dat God dood is het hulle nie geskok nie; want in hulle eie lewens was Opregtheid lankal dood. Dis moeilik om ewigdurend toneel te speel. Die volk is moeg daarvoor.

Gelukkig is daar 'n gesonde kern van denkende Afrikaners vir wie God nog leef. Hierdie mense bewandel nog steeds die derde pad — die goue middeweg tussen die uiters linkse en die uiters regse.

Hierdie selfbeheerste mens moet gedurig aan homself werk, sy gees versuiwer en sy liggaamskragte oefen. So 'n Afrikaner se praktiese lewenswandel moet — nes sy teoretiese lewensbeskouing — perfekte balans openbaar. Sy vernaamste verpligting is: Behandel ander soos jy graag sou wil hê dat hulle jou moet behandel. Dit móet jy doen, want jy is 'n sosiale soogdier — vader van 'n gesin, burger van 'n volk, leier van 'n groep, lidmaat van 'n kerk, deelgenoot aan die westerse beskawing en vennoot in die besigheid van ons nasiebou.

So 'n mens is nie 'n geestelike ioon nie, 'n na niks soekende doler of dwaler nie. Sy soogdienskap forseer hom om aan sy moeder te drink, solank hy nie hardekos kan eet nie. Sy seks verplig hom om met 'n vrou te trou en aan haar en haar kinders getrou te bly. Soos hy letterlik aan sy moeder drink, so drink hy figuurlik aan sy land en volk, waarin en waaruit hy na die gees gebore is, en waaraan hy lewenslank deur *'n naelstring wat nie breek nie* gebonde bly.

Die sintese, dit is, die ware Afrikaanse houding, sal dus niks nuuts wees nie. Dit was altyd daar, anders sou ons volk nooit groot kon geword het nie. Maar nou het dit 'n uitdrukliker vereiste van voortbestaan geword. Dis die enigste uitweg uit die doolhof van absurde uiterstes uit.

Vir ons letterkunde lê die goue middeweg oop: Terug na die punt waar die Afrikaner weer homself sal wees, waar ons kuns weer uit eie bodem groei, waar die kunstenaar weer op die brandpunt van sy nasie se bestaanstryd leef en waar die Christelike etiek weereens bewus en onbewus gehandhaaf word; terug na die punt waar 'n skrywer nie net vir homself skryf om sy eie syn te vind nie, maar eweveel vir sy leser, omdat hy sy leser (volk) as vennoot in die skeppingsproses erken — soos die positiewe pool van 'n battery die heelheidsyn of samesyn of medesyn van die negatiewe pool erken; terug na die punt waar die skrywer nie op eie krag alleen sal steun nie, maar deur die stukrag van sy hele nasie se wil om te leef saamgedra sal word.

In baie kulture het die sekularisasieproses wat ons volk vandag ondergaan as stadige evolusie verloop. Daarom het ek in verskeie artikels wat van tyd tot tyd in hierdie tydskrif verskyn het vir 'n natuurlike lewensbeskoulike ontwikkeling gepleit. Die pleidooie het egter op dowe ore geval. Nou sit die dows met 'n God wat dood sou wees — nie omdat God regtig dood is nie, maar omdat daar so baie oor Hom gehuigel word.

André P. Brink het met sy skoolkadetbeuel teen die mure van die Afrikaanse Jerigo geblaas. Hulle het omgeval, want hulle was op die sand van onopregtheid gebou. In hierdie sin het die *Sestigers* ons volk 'n diens bewys. Hulle het 'n krisis veroorsaak en daar sal noodwendig 'n koers uit die krisis kristalliseer.

Ná dese sal baie mense insien dat daar nuwe mure op nuwe fondamente gebou behoort te word. Een van die vier nuwe hoekstene behoort opregtheid te wees; dan sal dit geen verskil maak dat een Afrikaner 'n Calvinis en sy broer 'n panteïs is nie, want nie een van die twee sal 'n geveinsde fariseër wees nie.

Ons nasie besit geen *geskrewe* lewensbeskouing, wat filosofies en wetenskaplik verantwoord kan word nie, maar, om uit hierdie krisis uit te kom, sal ons noodgedwonge nou een móet formuleer, om as leidraad te dien. Dit sal in die volgende artikel gedoen word.

Die gevaar van die ingevoerde uitheemse lewensbeskouing lê daarin dat dit 'n leemte probeer vul. Die Afrikaanse kultuurleiding het versuim om die leemte te vul, en nou eet ons die wrange vrugte van die nalatigheid.

Nature hates a vacuum.

Aangeneem dat sekere skrywers te ver gegaan het, dan is nie hulle alleen skuldig nie, want dan het die volk die geestelike atmosfeer waarin hulle asemhaal en die literêre ekonomie waarop hulle parasiteer, voorsien.

As ons professorale perspektief reg was, sou die kaperjolle van sommige skrywers nie oorbeklemtoon kon geword het nie. Ons letterkunde bestaan nie net uit drie skrywers nie, maar miskien uit driehonderd. Van die totaal word nou net 'n paar in sensasieberigte geadverteer. Dit het twee gevolge: ons geestelike bates word tot handelsartikels gebanaliseer en ons literatuur word aan een persent van sy potensiaal gekniehalter.

Die uiters regse reaksie was tot dusver flou. Daar was 'n konferensie waarop gesê is: *Ons sal ons nie deur 'n paar skrywers op sleeptou laat neem nie.* Maar kán 'n skip waarvan die motore verroes is, weier om gesleeptou te word?

Rabie, Brink en Leroux is, met al hulle absurditeite en vulgariteite, mense wat aktief leef en energiek optree. Nou spreek dit tog vanself dat een wakker mens sterker is as duisend slapendes.

Daar is egter nog hoop. Die nihilis mag deur 'n sleutelgat

in 'n slaapkamer inloer en plegtig verklaar: *Al wat ek weet, is dat ek bestaan; God is dood.* Die normale Afrikaner kyk van 'n groot plaas af na die eindelose ruimtes van die sterre-hemele toe en sê: *Ek weet dat ek uit spontane beweging wil, kan en sal leef, God is vir my goed of die Goedheid self. Die heelal is vir my mooi. Daar is asemrowende skoonheid van die grootste sterrestelsel af tot in die kleinste ou blommetjie wat somer self op die werf ontkiem. As die dood my uiteindelik persoonlik vat, sal hy minstens ondervind dat hy met 'n mán te doen het, en daarná sal my erfgename die fakkel van die lewenslig uit my harde hande ontvang en verder dra!*

As ons volk ooit weer 'n goeie letterkunde wil hê, sal ons ons sakke moet skud. Ons sal ons hele verlamde volkskultuur moet heraktiveer. Die nasie sal weer eens met ons taal moet saamleef.

In so 'n herlewing kan die regtervleuel van ons volk 'n beter rol speel as om gesleptou te word, ook beter as om negatief te reageer en Gods water oor Gods akker te laat loop — in 'n rigting wat nie deur ons volkskarakter en -geskiedenis geregverdig word nie.

'n Konstruktiewe taak wat hulle in samewerking met natuurlike bondgenote soos die F.A.K. en die Kerk behoort te pak is om 'n lesersvereniging van minstens tienduisend lede te stig, wat onderneem om goeie Afrikaanse boeke op die intekenaarstelsel te koop. Dit sal uitgewers in staat stel om romans wat nie op seks teer nie, en wat nie die geestelike ontreddeing van onontwikkelde lesers uitbuit nie, te publiseer. Die uitgewers wil wins maak.

Die kern van die probleem is immers geld.

As aanvaar word dat ons regtervleuel uit meer as eenmiljoen siele bestaan, *lyk dit na kinderspeletjies om 'n vereniging te stig waarvan elke lid elke kwartaal een goeie boek koop.* Tog kan dit verseker dat ons letterkunde heroriënteer word, en wat meer is, dat die blanke ras in Afrika behoue bly. Waarom moet ons hele nasie deur kunsmatig gefabriseerde wanhoop tot ondergang gedoem word, as daar op 'n klein dorpie met elke verkiesing vyfduisend burgers nasionaal stem?

As ons nasie nie meer so 'n geringe offer vir sy eie geesteswelsyn kan bring nie, dan lê nie net Europa nie, maar ook Suid-Afrika op sy sterfbed. Dis onnodig. Daar is nog nasies op aarde wat wil, kan en sal leef. Selfs hulle wat ons vroeër kaffers genoem het, is vandag daartoe bereid, om van die voortstuwende Rusland nie eens te praat nie.

In hierdie Afrikaanse rewolusie is dit die plig van die volksmassa om sy eie moedertaal se letterkunde deur aktiewe deelname sêlf te dra; en die plig van ons kultuurleiding en universitêre opleiding om die nasie daartoe op te roep.

Die plig van die individuele denker, digter, literator, wetenskaplike, kerkman en staatsman is op hierdie krisisstadium

om uit sy lewensbeskoulike slaap te ontwaak en om 'n Afrikaanse wêreld- en lewensbeskouing te help formuleer wat aan die streng vereistes van die twintigste-eeuse wetenskap, wysbegeerte, godsdiens en staatkunde voldoen. Dan sal 'n kapitulerende Europa nie meer die uitvaagsel van sy verval op ons kultuur kan *dump* nie.

PIETER VAN VUUREN

AFHANKLIKE

Die spel tik hom af met sagte geruis,
behoedsaam loop ons oor gevaar
gevang in volgehoue spannings waar-
uit ons vlug, na nog 'n dodehuis:

wat eenvoud was word gaandeweg verstrik
en in die hoek waar my koning keer
om drie aanvallers af te weer
ontdek ek hiervandaan die dood se mik

en die vurke van die aanval blits oor my
en die dame dreig vier lewens tegelyk —
vyf as sy die ruiter naas my vat:

my biskop besweer haar weg van my:
sy kies die dood om heen te wyk:
ons het haar! hoe . . . ! My God! Ek's mat.

VUURPYL

Die wonder van die skepping bring
tot hier die vuur se marteling,

En skielik uit sy engte spring
die yster wat na sterre sing:

Met staal en pluim die wolke oor,
met branding wat die ruim deurboor,

In die stil vertes van die kosmos,
word pyn en spanning opgelos . . . !

Klein teen die trotse parabool
woer-woer die uitgebrande kool.

STUPID EYE

is rotterdam een gestorven stad
of kruipen uit de buizen van
de metrolijn nog rebellen naarboven
met wat leven bij zich

in de doelen spelen doodbidders
de governiste stukken van dode komponisten
mensen opgestaan uit vroeger eeuwen
bedekken hun skeletten met nette kleren en applaus

in pernis werkt een mannetje in een smerige overall
aan een onwillige handle van een kraakinstallatie
zijn engelse sleutel is glibberig van het vet
het sissend geluid houdt op als hij een moer stevig vastdraait

in hun huizen zitten de vele genuilkorfde
welvaartsslaven achter hun elektronies ontspanningsapparaat
hun handen gloeien nog van het wederopbouw werk
boven uit het zijkamertje klinkt het smartelijk gehuil van de
baby

over de ontsmette trottoirs van de coolsingel
draaien ze stuk voor stuk de bijenkorf in
roltrappen brengen de astmatici zonder hoesten naar boven
waar de verrukkelijkheden liggen uitgestald

daar komt plotseling een man binnen met een koffertje
dat hij koortsachtig snel uitpakt
— DEMONSTRATIE — roept hij luid
en hij toont de onbreekbaarheid van zijn onbreekbare
plestik zakkammen onomstotelijk aan

een van de bedrijfrenchercheurs van de bijenkorf is echter
snel ter plaatse
en voert de onbevoegde onverbiddelijk weg

*Stupid Eye is uit de bundel: Rotterdam — poëzie on the hot spot.
Begin februari 1968 is de Rotterdamse metro officieel geopend. De Cool-
singel is een zeer brede boulevard in het centrum, waar o.a. het stadhuis, de
beurs en het hoofdpstkantoor aan gelegen zijn. De Doelen is een hyper-
modern concertgebou in het centrum van R'dam; de Bijenkorf een groot
warenhuis; Rüttek's een goedkoop restaurant op de Lijnbaan, een voetgangers-
winkelcentrum.*

tussen de parkietenkooien in de lijnbaan
zeult de onvermoeibaar winkelende meute
een uitgehongerde krijttekenaar maakt kleurige figuren op de
stenen
mensen drommen nieuwsgierig om hem heen

even verderop staat een vrouw met het blad Ontwaakt
ze wordt gemeden als de pest

bij rüteck's is het stampendvol
je zou er binnen moeten rennen om
te roepen: kijk eens naar jezelf en dan iets verder
maar het mierennest is onverstoortbaar

WESSEL J. GROENEWALD

OPVOEDKUNDIGE EKSPEDISIE

en so vaar ons uit ons kameras gereed ons lense gereed
oor grou landskappe dwaal ons vir vyftig myl oor
windvervaaide toendra:
die kwylende bekke van die wit wolwe word skerpsinnige
raspers
die swart pupille stuit die tempo van ons vaart verander ons
insig in die dood

DADA 50 JAAR

om dada te laat slaag moet die toppe van die alpe soos takke die
binnenste waai met marmer middelpunte afgesaag die drif
kantel 'n ysblok
net 'n gat in die middel afgesaag van die berge
om die doel van dada te proklameer is die doel van die
burgemeester
switserland is dada dada is niks

by die onthulling van hierdie abstrakte nawel dan in die waai
van die nawel die doel van dada
marcel duchamp se urinaal het 'n gat waardeur die yswater loop
om te slaag moet die spitse van hierdie berge kantel
hol albaster maagdoppie die oorvloedige berge verhoed dat
konkrete dadaïsme slaag
die bergpieke moet die geelgekookte kern van 'n volstruiseier
die pieke uitgeruk word uit die middelpunt van drif
die burgemeester onthul die maagdoppie 'n sonnige oggend in
zurich
die geel uit die volstruiseier uitgeruk flapperende biljette

(WED)STRYD

Jy.

Ek sit in die motor en kyk jou mis.

Rugby. Pawiljoene met mense. Roomyskarretjies. 'n Bal met man-seuns agterna. Verveling. Jou agterkop draai skuins. Asem ophou! Jou kop draai terug. Asem uit.

Niks.

In die truspieël betrap ek my frons. Lelik. G'n wonder jy speel blindemol nie.

'n Drie.

Mense raak mal.

Vervyf.

Stapelgekkerny.

Net ek suig my mania suurtjies weg met peperment. Ronders as die bal. Maar plat. Fop-met-'n-geur. Toe nou maar. Sluk suig sluk suig. Netnou sien die mol dalk. Toe nou maar.

Jou rug skeur die vel van my tweede gesig. Gelukkig kyk mense na streeptruie. Skreeuend. Net my lyf roep geluidloos. Soos die branders in my bloed.

Jy!

Merk tog hoe kyk ek jou mis!

„Ice-cream, ice-cream . . .”

I s-c-r-e-a-m!

Doof soos 'n kwartel boonop.

Telepatie? Ha! Al my stemme is al rou en roggelend van foon-wat-nie-lui-nie en deur-wat-nie-klop-nie en jy wat nie kom nie kom nie kom nie.

Hallo.

Jou stem. Amper by my. Tog ruk ek skaars. Perfek gekondisioneerd. Selfs nog tyd om van gesig tot gesig te verklee. Branders plat te moker. Dan eers op te kyk. Onverbaas.

Hallo.

'n Hand op die deur. Oë deur 'n ruit. Lippe. (Wanneer? Ons het nog nooit regtig omhels nie. Wanneer?)

Mag ek maar inklim?

As jy wil.

Die deur toe. Saggies. Mense moenie hoor nie. Mense praat. 'n Man in 'n hoek en 'n vrou in 'n hoek en 'n morg Niemandslan tussen-in.

Hoe gaan dit?

Goed. En met jou?

Besig.

Dit sê jy altyd. Wit vlag vir afwesigheid. Lafaard.

Maar die voorspelers woel in die skrum, hé? Druk dat dit bars en . . .

Jou oë kleef aan die voorruit. Vasgesweis. Jou stem is platter as plat peperment. My ore wil dit uitspuug! Maar dan hoor ek

jou asem. Te vinnig. Swaar. 'n Atleet reeds oorwonne wat bly
hardloop. Langafstand.

. . . maar in die lynstaan kry ons nooit die bal nie!

Watter bal?

Jou oë ruk los. Eindelik. Sien my.

Ons het tog kom rugby kyk . . . het ons nie?

Pragtige huiwering. Vrees-hoop.

Vanselfsprekend.

Saam lag ons. Saggies. Mense moenie hoor nie. Mense praat.

'n Man in 'n hoek en 'n vrou in 'n hoek

en 'n hand wat kom lê in die leegte

wagtend

Vingers roer. Vyf dunwit bedelaars. My aalmoes verdwyn.

Tien verstrengel tot een.

Een brug.

Tien geknakte pilare.

En 'n duisend verlangens wat jaag vanaf vinger tot palm

tot pols tot arm tot skouer duiseljaag dwarsdeur kop long en

hart totdat vloedgolwe breek teen yl wande van are en vel wat

wil uitdy en oopbars van volte en . . . !

Oppas.

Iemand loop verby.

Die brug tuimel.

Mense skreeu.

'n Drie.

Ek moet gaan.

Vervyf.

Gaan dan! skreeu ek saam. *Hardloop tot jy neerslaan
en bly lê!*

En met eens ry ek agteruit en weg weg weg deur lywe wat

uitmekaarspat straat op en af tot buite die dorp waar die

versneller wegsak weg van jou en jou swye en jou verslae

agterna-kyk en nog verder op 'n hobbelpad aan en aan tot

diep in die bosse waar mense nie is nie en jy nie is nie en ek . . .

net is.

Jy!

Ek sit in die motor.

Merk tog hoe ek jou nie mis nie!

WOORDEN IN DE WIND WIL IK LEVEN

een vogel die het oog hervond
niet meer wist van licht noch
ingeving / stuurloos liep /
latent het dal en nest vermoedde
ergens hoge toppen scheerde
uiteindelijk de dood ervoer
— quintessens van dit leven —
crusiale ogenblikbetekenis tot iemand
aanstalten maakte om
jagend een roemrijk einde te vinden

*

in al mijn woorden
schrijf ik je neer
je bent de zomer aan het kerkhof
het dorp weten we wonen
genadeloos echter
is de spitsroede die we voor
de mensen hebben aanvaard
is het juk
dat telkens weer
— iedere dag —
oude wonden vindt
om open te halen

*

we weten niet eens
hoe de woorden heten
waar hun tuis is
in dit onmenslijk oerwoud

op grote stenen
— huldigen wij onze wijzen? —
schildert het oog
nog de brandramp van onszelf

we hebben één ogenblik
te laat bemind

NATURES MORTES VIVANTES

morgen (1)

in een kristallen landschap
loopt een meisje van meiwijn
schroomvallig bevallig
met een rinkelende luchtbel
in haar blozende handen

morgen (2)

eigenlijk moest het nu morgen zijn
gespoelde appels op het raam
de eerste nieuwtjes
als rooie limonade in het borrel oor
en een verse dooier
zon in de eerste uithoek van de wereld

maar het regent
de mensen hebben grijze ruggen
elk woord wordt waardeloos
de wereld schuilt in steen en wolken

middag

verrassend
als aan het raam
de middag fluit
weer op zijn hoofd gaat staan
de zon naar binnen schopt
en met een knipoog verder holt
in kleutersliert
op boxerrug
naast meisjesfiets

namiddag

loom als een kat
likt de namiddag
aan de stilte van de kamer

de spiegel is mat
ieder ogenblik
werpt blikken
op de woekerende liefde

de moeder breit armen
aan haar handen van verveling
de vader houdt zijn pijp
als een lauwe wijsvinger
in zijn verkalkte mond
vol klappertandende regen
het kind sluit de ogen

— — —
en steekt zijn tong uit
naar die passies
van de avond

avond

de vrouw ervaren
van op de punt van de verliefde tong
het marsepeinen lichaam
zwelt en smelt
onder mijn fluisterende handen
die lopen en luisteren
naar het hartstochtelijk woord
in de mystische schoot
van het vruchtbaar tweestromenland
dringt de mozesstaf dieper
de doorwaadbare bedding
de bidplaats
van de heilige bron
brandt het vuur
bruist het bloed
tot in de kelders van de donkere buik

nacht

gent
0 u 38
midden het eeuwenoud lawaai
gaat een slecht verlicht agent
eens op zijn ander been staan
blaast doelloos
op zijn blikken fluit
een kortsluiting
en blijft de ganse nacht
doortuiten

BEELDJE VAN PORS'LEIN

Sewe dae swem soos sewe visse
in die waaknet van die week.
Ek dra my vangs my enkel dag van stilte
uit op die hoë heuwels van my oë
waar geen stemme waai
en waar die wan van hoop nie breek
aan die ontspierde pyne
van sy mesomorf
my klein genade
my vissie van pors'lein
waarin

ming dinasties
vredig sterf.
(Hoe bloedloos word die bloederigste slag
as mens net lank genoeg kan wag,
en grynsge wyse gryns die glasoo van
ons drifte
wat ons willoos uit ons droogtes erf.)

So moes ook Hý
één dag één vis van stilte eis
dalk om Sy gewonde Hoof
langs koel oewers, wýs
van vele waters,
vir 'n oomblik neer te lê;
dalk te bepaal
dalk te bepaal
dat ons vir 'n wondlose maaltyd
uit die herhaling
visse van pors'lein moet haal.

OM TE LEUN

Om te leun teen 'n nok van die stilte
soos stilte leun
teen die ingeglase swye van God

is om te bid sonder woorde.

Om te bid sonder woorde
is om te leun
teen die ingeglase swye van God

en om woordeloos te wees
is die Izak van alle woorde.

OES

Kom oggend en óm my
dae boordevol dae soos appels
elk met sy soenkant na die son;

kom middag en bó my
teen die lug se akkers appèl
die son 'n voël, wit in die mik van die dag

en as die oumanskemer
rook aan sy laaste pyp
huiswaarts my hande wat voetpaadjie fluister:

die nag en die dood
netsoos die skadukant van appels
word altyd laaste ryp.

JULIA WEIGEL

JOU WOORDE

jou woorde
krap teen die voordeur
tjank by die ruit
hang aan my wimpers
as my oë sluit,
volg op my spore
loer om die hoek
stol in die bloed
van my hart se soek

in die kloppende stilte
slaan trommend aaneen
sonder einde
jou woorde
alleen

SY MET DIE HARE

Op pad terug huis toe, in die trein, vra die vrou oorkant:
„En hoe lank is jy al getroud?”

„Sewe jaar.” Byna meganies sê sy dit, en tóé eers onthou sy met 'n snaakse skokkie: ja, werklik, dis sewe. Soos Beatrys in die legende van wie sy Derek daardie middag vertel het.

„Jy's dromerig vanmiddag!” verwyf die seun half, maar sy bly met 'n klein glimlaggie in die poeletjie staar, bewus van die ligte sonskyn om hulle, ligte kleure van bloeisels wat 'n sotte dans in die windjie uitvoer, geure wat ylhoofdig maak. En Derek langs haar, Derek wat vandag anders is, groter, en wat gevra het dat sy haar hare moet losmaak sodat dit koper-rooi en glansend oor haar skouers kan stroom.

„Ek — ek het 'n storie gelees,” opper sy skielik. „Dis van 'n nonnetjie uit die Middeleeue; Beatrys. Sy't uit die klooster wegge loop om met haar geliefde te gaan trou. Hulle het op 'n perd weggevlug na 'n vreemde land.”

„En hoeveel kinders het jy?” hou die vrou oorkant haar vol. Die reis verveel haar nie meer nie; haar oë kyk borend na Kitta, sy is 'n groot spons wat op die punt is om te suig en suig.

„Nee, ons het nie kinders nie.” Die wiele klop. Na al die jare het Derek besluit om te laat kyk of die fout dan by hóm lê, en vanmiddag het sy die uitslag gaan verneem. Sy wou self gaan, nie meer daartoe in staat om die vrees in haar hok te slaan nie. Want 'n rukkie terug nog het hy gesê: „As dit my skuld moet wees, Kitta, sal ek voel dat ek jou onherroeplik in die steek gelaat het. Dis die één ding wat jy liewer as enigiets anders wil hê, wat jou stadig maar seker aanvreet . . . ek weet dit is so, moenie jou kop skud nie! . . . en as ek moet weet dat ek, dat ék die een is wat jou daarvan weerhou om jou diepste verlange te stil!”

„Daar is tog geen sprake van skuld nie, Derek!” het sy verweer.

„Maar daar is! Ek het jou belowe dat ek jou alles sal gee!”

„En toe leef hulle vir altyd gelukkig saam?” terg hy luiweg. „Nee. Ná sewe jaar het die man weggegaan en sy het alleen agtergebly by haar twee kinders. Toe moes sy sonde doen om hulle aan die lewe te hou.”

„Sonde?”

„Ja. Ek — ek weet self nie mooi nie. Kom ons loop nou.”

„Belowe my eers iets?”

Sy kyk verwonderd na hom en sien die diep rooi wat teen sy nek opstoot.

„Wat?”

„Om met my te trou, eendag. Ek sal nie soos daardie man maak nie, Kitta. Ek sal jou alles, alles gee wat jy wil hê!”

Die vrou tik ongeduldig met 'n lang, vuilerige vingernael teen haar knie. „Ek vra of jy al by 'n spesialis was? Jy weet deesdae doen hulle wonderlike dinge. Nou, wanneer, hoor ek nog van iemand . . .”

„Daar is niks aan te doen nie,” keer sy bot en draai weg. Gelukkig is haar bestemming nou naby. Gelukkig? Maar hoe gaan sy Derek konfronteer met hierdie nuwe, fatale boodskap wat sy met haar saamdra?

In die dae sedert hy hom laat ondersoek het, was hy rusteloos. Snags het hy sleg geslaap. Daar het 'n spanning tussen hulle gelê wat nie een kon verhelp nie, en magteloos moes sy wonder of hierdie gevoel sal aangroei as die uitslag is wat hulle vrees. Gaan hy 'n afgrond tussen hulle grawe met sy self-verwyf? Gaan sy vreeslike, onbesonne trots alles vernietig wat mooi was tussen hulle?

„Is daar niks aan te doen nie?” het sy wanhopig gevra toe sy die uitslag hoor.

„Niks.”

Niks, niks, niks, klop die wiele.

Hy staan al en wag as die trein die stasie instoom; 'n skraal figuur met nog iets van die seuntjie in die intensiteit van sy gesigsuitdrukking as hy haar gewaar. Iets breek oop in haar — 'n dieper en eensamer gewaarwording, miskien, van die liefde wat sy op 'n helder middag teenoor hom bely het.

„Ek sal ook getrou wees, hoor, Derek,” sê sy langsaam. „Ek . . . ek dink . . . nou ja, ek . . . Wel, ek hou van jou, sien!” Eindelik lig sy haar kop om na hom te kyk.

„Sal jy altyd getrou wees?”

„Ja.”

„Sweer!” hou hy dringend vol.

„Nou waarby sal ek sweer? 'n Mens kan nie sommer net sweer sonder iets nie! In die Middeleeue . . .”

„Sweer by jou hare!” besluit hy. „As jy ooit ontrou is, Kitta, sal jou hare uitval. Toe, sweer!”

Die romantiek van so 'n eed geval haar. „Goed. Ek sweer by my hare dat ek getrou sal wees.” Met 'n vinnige beweging lek sy haar voorvinger nat en hou dit in die lug.

'n Naaldekoker kom vlakby hulle sit en sy deurskynende vlerkies tril en skitter en vang die blou lug op. Skielik staan hulle op om te gaan, en die wind waai haar hare teen sy gesig vas. Hy gryp 'n handvol.

„Ek dink altyd aan jou as ‚sy met die hare’,” beken hy half beskaamd. „Kitta?”

Maar sy vlug al — weg van hom en die verskriklike skoonheid van die middag omdat sy niks meer kan verduur nie.

Hy wag totdat hulle in die motor sit voordat hy vra: „En dit is toe my skuld, nie waar nie?”

„Nee, dit is nie.” Haar glimlag is oop. „Dit is nie, Derek. Hoor jy my? Daar skeel niks met jou nie!”

Stadig gee hy hom oor aan die verligting. „O, Kitta, as jy maar kon weet hoe moeilik hierdie dae was! Ek sou dit nie kon verduur het as dit anders was nie. Ek wil jou koester, Kitta, ek wil jou liefhê sonder die wete dat ek te kort skiet en daarom nie jou liefde waardig is nie!”

„Maar nou is dit tog ek wat te kort skiet.”

„Nee, nee! Dat dit jy is, maak my net liewer vir jou — buitendien, daar is al spesialiste wat gesê het daar is niks met jou verkeerd nie! Ons sal nog 'n bietjie aanhou hoop, aanhou glo.”

Daardie nag maak hy haar wakker: „Ek het gedroom, weet jy, dat ek jou sien sing met 'n kind in jou arms.”

Toe weet sy: hier durf sy nie langer bly nie. Sy vertrou is 'n vlam wat haar skroei, sy vreugdevolle verwagting 'n son, honderd sonne wat oor haar blaak. „Derek, ek — ek moet Kaap toe,” sê sy wanhopig.

„Kaap toe?” Sy glimlag is sag soos dié van hulle kind wat hulle nou nooit sal hê nie. „Hoekom sê jy dit nou eers? Al moes jy Amerika toe gegaan het, was dit nog niks, solank jy maar moed hou en soos ek glo dat alles uiteindelik sal regkom! Wanneer moet jy gaan?”

Sy help hom nie reg nie. Drie dae later vertrek sy Kaap toe, weer met die trein, weer alleen. Net Derek se sagte glimlag reis saam, en die wete dat sy nie anders kón as om hom te bedrieg nie. Erens moet sy stilte hê om weer nuwe waardes te vind. Erens moet sy haar waansinnige begeerte na 'n kind finaal gaan aflê, en dan moet sy teruggaan en sê: „Nee, Derek, ongelukkig was die behandeling nie geslaag nie.”

Afgestroop sal sy dan wees. En sal iets oorbly?

Die dae bring sy op die strand deur. Daar is 'n man, veel jonger as sy en klaarblyklik met vakansie, wat haar dophou terwyl sy dag na dag haar handdoek op die sand oopsprei. Later kom hy vra of sy nie 'n handsak verloor het nie, want hy het een opgetel. En toe gaan hulle saam koeldrank drink, en die aand gaan hulle na 'n bioskoopvertoning. Die volgende aand gaan hulle langs die see stap. Die derde aand sit hulle in haar hotel en gesels, en hy drink te veel en begin hom verbeel dat hy nie sonder haar kan lewe nie.

„Wat is jou naam?” vra hy naderhand. Sy skud haar kop, bestel nog 'n drankie vir hom en sê dan:

„Beatrix.” Ver dreun die see: Beatrix. Beatrys.

Dis van 'n nonnetjie uit die Middeleeue; Beatrys. Sy't uit die klooster wegeloop . . .

Hy neem haar na die tentjie waarin hy vakansie kom hou het.

Later, toe hy haar voor die hotel groet, wil hy weet: „Hoe laat kan ek jou môre kom haal?”

„Nee, jy moenie kom nie.” Sy draai weg en voordat hy weer kan praat, loop sy vinnig na binne. In haar kamer begin sy inpak. Dan staan sy voor die venster — lank, lank, totdat die eerste lig kom. Alles lyk 'n bietjie vuil, en oneindig vol verdriet.

„. . . . Toe moes sy sonde doen om hulle aan die lewe te hou.”
„Sonde?”
„Ja.”

Anders, sê Kitta aan die grou lig, sou hulle van die honger omgekom het. Anders sou ek van die honger omgekom het. Maar Beatrys kon by die Moedermaagd om vergifnis gaan smeek, daarna. Sy het geen omweg om God nie. Ook nie om Derek nie.

„Sweer by jou hare! As jy ooit ontrou is, Kitta . . .”

Meteens is sy by die spieël. Maar haar hare, selfs in hierdie floerse uur, stroom glansend oor haar skouers. Sy pak klaar in, voel nog kort-kort oor haar kop totdat die taxi kom wat haar stasie toe moet neem.

Later in die trein verwonder sy haar daarvoor dat sy reeds die man se gesig vergeet het. Of is dit so vreemd? Hy, die man sonder naam, het immers geen oomblik saak gemaak nie. Niks het saak gemaak nie, behalwe die vlam en die sonne van Derek se hoop, en Derek se sagte glimlag vol vroue, en Derek se droom van 'n kind in haar arms vir wie sy sing.

Weer wag hy haar by die stasie in. „Kitta . . . ?”

„Miskien,” sê sy net en kan nie na hom opkyk nie.

'n Maand, twee maande, dool sy deur die huis met hoop, verskrikking, hel en hemel wat mekaar afwissel in haar gemoed. Sy sing en huil, sy gil en voel die waansin stadig opkruip as 'n naamlose, gesiglose man skielik in die nag by haar opdaag. Maar dan is daar altyd ook Derek met sy geduld en sy ongekompliseerde blydschap.

En langsaam bedaar die roeringe in haar gemoed, totdat sy begin glo dat dit wat sy gedoen het haar nie toegereken kan word nie. Eindelik vergeet sy heeltemal van wat gebeur het, dink sy net aan die kind, die kind.

Op 'n koue aand in die najaar is sy hospitaal toe. Dit duur lank, dae, en toe dit eindelijk verby is, wil sy Derek nie sien nie. „Sê vir hom . . . later. Ek voel so hartseer omdat die kind na 'n ander hospitaal verwyder moes word vanweë die vernouing in haar slukdermpie. Later . . .”

Later, Derek. Nooit, Derek.

Maar hy kom. Een oggend kom hy net eenvoudig, sonder haar toestemming, en sy sien hoe hy voor die bed vassteek. Sy weet dat hy dit dadelik raaksien: haar hare. Dié wat daar nog oor is op haar kop, hang dof en glansloos teen die kussing. En hulle sal spoedig genoeg ook uitval.

Die stilte skreeu om hulle.

„Nou weet jy,” sê sy eindelijk net en draai van hom weg. Sy hoor 'n verpleegster inkom en verduidelik: „Dit gebeur soms dat 'n pasiënt se hare uitval na 'n operasie of 'n geboorte. Miskien groei dit later weer!”

Derek antwoord nie. Sy hoor hom uitloop.

Die volgende dag kom hy weer en kom sit op die bed. „Nou kan jy my vertel,” sê hy toe sy verwonderd in sy rigting draai.

Miskien moes sy verwag het dat hy minstens nog dit sal wil weet voor hy heeltemal ophou om te kom.

Ná sewe jaar het die man weggegaan en sy het alleen agtergebly . . .

Sonder om na hom te kyk, vertel sy. Dit neem nie lank nie; daar is so min te sê. „Nou weet jy,” sê sy deur die pyn. En omdat hy nog swyg, voeg sy by: „Nou weet ek ook hoe groot my sonde was, hoe blind en eng die redenasies van daardie aand. Maar dit help nie nou nie. Alles is stukkend.”

'n Dag later is dit egter weer Derek wat die deur oopstoot en binnekom. „Jy wil my nie kans gee om te praat nie,” sê hy en gryp een van haar slap hande. „Kitta, Kitta, luister. Miskien was die eed wat 'n meisietjie gesweer het regtig sterk genoeg om steek te hou; miskien was dit jou eie onbewuste vrees wat jou hare laat uitval het. Maar Kitta, laat my dan toe om jou te vergewe! Besef jy nie dat dit ek is wat jou hiertoe gedryf het nie? As jy geweet het dat ek die uitslag van die toets met kalmte en manlikheid sou aanvaar, sou jy nie opgetree het soos die geval was nie.”

„Ek het nooit gedink dat jy sal vergewe nie.”

„Maar dis waar! Dis die offer wat ek bring ná die offer wat jy gebring het! Laat my toe om dit te doen, Kitta!”

Sy lê lank stil. En sy dink aan die afloop van daardie legende wat sy op 'n helder middag aan hom vertel het: dat Beatrys vergiffenis ontvang het, maar dat Maria driemaal na haar moes kom — soos Derek na haar — voor sy dit kon aanvaar en na die klooster kon terugkeer.

Twee weke later word die baba teruggebring, en vir die eerste maal kan Kitta na haar kind kyk. 'n Klein oomblik is sy terug in 'n middag van lank gelede; ligte wind en ligte bloeisels spoel om haar, en die blou van die lug wat in naaldekker- vlerkies weerkaats word. Want nou weet sy finaal dat sy vergewe is, en nie net deur Derek nie.

Die klein koppie glans van die koperrooi hare wat daaroor begin groei.

P. H. ROODT

MEISIE MET DIE WEGLOOPVOETE

jy meisie met die klein wegloopvoete
is finaal soos 'n handtekening
geskryf dwars oor die somer

jy meisie die uiteinde van my dink
is uiteindelik en dus geproklameer
in die binnestilte van my woord

jy meisie met die oop verlang die klein wegloopvoete
teken patroontjies zig-zag oor my boomstilwoord
besit die liefde met die vergeefsheid van die liefde

jy meisie antwoord sonder vrae is skielik antwoord
as die hart sterlangs God toe spring
klein met jou seer wegloopvoete

jy meisie agter die wonder van elke orgasme
kruisig my woorde deur die reise oor gister na nêrens

KATASTROFE: METAMORFOSE III

kom aand kom nag kom kriel
laat alles wat skyn oor my ondergaan
rustig wat met gebedekrale en stuiptrekkings

tussen strate praat mens nie poësie nie
jy drink dit nie jy lag dit nie
jy drink oopmond en gesellig 'n koppie tee

o die beproefde beskuitjies en koekies
grinnik intelligent met oë mond bene
slaan toe val aan lag skielik uitmekaar

kom aand kom nag kom kriel
laten wij zacht zijn voor elkander kind
met pen-papier-verdriet swart kolle woorde
terwyl ons broeis mekaar vertroetel en wonder:
die liefde verdrink blekerig algaande

MARLISE JOUBERT

SOOS DIE LANG SIPRES

soos die lang sipres
staan jy op vlaktes

en ek staan op rante
omhels deur blomme

verby die dag se blink son
sy blink woord en daad
keer ek terug om
dof en soet te rus
waar ek ver na agter tuur
verby die horisonne van my oë
waar lewe ver na agter pols

buig sipres
soen die heuwels van my lippe
en dan
laat ons 'n tweeling word

*

ek luister na die reën
asof na die avonture
van jou bloed
asof my bitter
breekbaarheid
verswelg

*

kabouterlief
ons herfsblaarlied
sing nog die kleur
van ons verdriet

EK KEN JOU NIE

ek ken jou nie
nie vandag of gister nie

jy is donker
amper soos die dood
jy is vreemd
so stil ondergronds
daar is geen luik
in jou huis
geen deure nie
selfs jou hande is vreemd
en in jou oë skuil
versteende droefenis
angs spel soms
jou woorde uit soos
korrels hael
o jy is verskriklik
deurmekaar!

ek ken jou nie
verlaat my asseblief
die pynbank van jou liggaam
die skelette van jou stem
laat álles my verlaat

sodat ek alleen
my dae verken
sonder spieëls

JULIEN VANGANSBEKE

TWEE GEDICHTEN

Als ik de kamer binnen stap
haal ik adem door de longen van een naakt
de muren wijken voor mijn schaduw
uit de windstreek van het verleden
waait de geur van manshoog gras

ik knipoog naar een boterbloem
even verlaat de zon het luchtruim voor een appel

en aan de dinkplaats staan de paarden
hun manen wuiven in het water
de laatste grijze bloedlichaampjes
uit mijn aders weg

het eerste heilig zwijgen in elkanders mond
smaakt in de palmen van mijn handen
heilzaam na

maar wat ik aan het raam betast
brokkelt aan mijn vingertoppen af
tot een snoer van lettergrepen

ergens praat een stem over woorden
huiver bekruipt mijn geraamte
ik ben tot over mijn ogen doof

*

Als ik de grasgeur van april opsnuif
wiegen oor en oog mij wakker
op de grijze rug van een reiger

een zwaan zwemt langzaam
langs de lelies in mijn spraakorgaan

en in het druppelspoor der woorden
bereik ik wat ik ben:
het hert dat dartel naar een kogel holt

Het droomijs kraakt vervaarlijk
de oever is geen werelddeel.

WEEMOED

Die treine fluit
soos alle dinge,

die grys verlange
bid vanaand,

blind soos 'n mol
is die waarheid.

*

JUS DIVINUM

Ver in die hartseer
is ons gebore,

doer in verlange
sterwe ons,

lewe is mooi,
dood regverdig.

*

KRAPPE

Vanmôre toe die
wit lig deur
ons venster vat,

hoenders raas op
die stellasio in
my kop, het swart

krappe gegly-loop,
die op jou gesig.

*

Ek staan-trap
my gedagtes

tone in die
voorwielspeke,

my hart is
die verkeerde pad.

*

DAGBREEK

Die vrou wat
glimlag met
almal se lippe.

*

Waar die donker
jou wegbêre

is die woorde
vir waarheid,

sal die pyn
nooit wees nie.

*

Van ander gesigte
loop die strate
nooit leeg nie.

*

Hierdie dae
is tande
van die dood.

AANDETE

die boer kla oor die melk
wat nie die merk bereik het vanaand nie
dis seker die swernoot van 'n swarbont koei
wat weer die emmer omgeskop het
maar die boss-boy sê dis Daisy:
sy het nie eers 'n halfemmer melk gegee nie
en haar uier was nog vol
die boer se humeur
neem almal se eetlus weg aan tafel
en sy vrou waag dit nie om te vra
of die koei dan nie haar melk mag optrek vir haar kalf nie
sy self voel nog die warmte van 'n gretige mondjie
aan haar ontblote bors
nooit sal haar melk
die dors weer les van hom
wat weggebêre lê in die koue aarde nie

Op slag gedood

hierdie woorde sal jou bybly
solank jy leef
en tog
nog voor 'n film die horingvlies bedek
kom die siel tot rus
en tuur
oor elke stap van 'n afgeronde lewe
deur die oë van 'n duif terug
en later
as 'n groepie vorm om 'n leë graf
en luister na die sang van volk oor die werf
kom 'n tortelduif rustig aangevlieg
en gaan sit in die top van die hoogste boom
en selfs as 'n windvlaag
ruk deur elke hart
bly sit sy onversteurd
en koer weldra
van liefde wat vir altyd duur
en 'n lente wat kom

BOETA HET 'N WOORD

Die tyding het op 'n Vrydagoggend gekom. Oupa lê buiten hoop aan sy hart. Tant Henna het opgelui en gesê dit was skielik en Dokter sê die kinders moet hulle maar haas.

„'n Mens kon dit wel verwag het,” het Pa gemompel toe hy op Ma se aandrang onder die masjienkap gaan inbuk en halfhartig vir 'n lang reis begin gereed maak. „Die ouman moet al vyf en tagtig wees.”

Juis dié dag het die motor meer as een kwaal geopenbaar, en ten einde raad is Freek Spanner laat kom.

Nee, 'n mens hét nie verwag dat iemand so ver van ons af dié naweek ons huishouding sou ontwrig nie. Vir my en Boeta was Oupa iemand uit ons kinderdae, 'n man van miskien sewentig, vyf en sewentig, en sterk. Laas het hy self gewys hoe jy 'n sak koring op jou blad kry — jy moet net die slag ken.

Ná daardie tyd was Ma-hulle 'n slag plaas toe. Dae later kon Pa nog nie vir homself uitmaak wat hy „by daardie vervalle stuk boerdery” gaan soek het nie. Toe Boeta by Ma wil weet wat beteken „skoon kêns”, het sy aan't huile geraak en niks gesê nie.

Die Vrydagmiddag was hy ongerus oor die moontlikheid dat Oupa te sterwe sou kom. Of sê nou ons ry en hy word weer gesond?

Boeta se nugterheid op sewentien jaar het al meer as een van dié wat met hom te doen het, ontstig. Hoewel hy nie die Saterdag se matriekpiekniek opgehaal het nie, het ek geweet.

Voor iemand behalwe Ma in die ryery berus het, het die finale boodskap gekom. Ma was besig om Pa se kerklere af te borsel, toe die telefoon lui. Ja, hy het 'n uur gelede gegaan; die begrafnis sal Maandag wees; ons hoef nie voor die tyd te kom nie, tant Rika en oom Gysbert sal môre daar wees om met alles te help.

Oupa se dood het die Sondagmiddag, net voor ons sou ry, werklik, voelbaar, geword.

„Ons het hom lanklaas gesien,” het Boeta gesê.

„Ons het hom sleg geken.”

„Behalwe toe ons klein was. Onthou jy — vakansies.”

„Onthou jy hoe hy ons saans vasgevra het uit die Bybel?”

Daar is een woord wat Boeta tydig en ontydig „onthou”.

In die voorkamer, in die lamp se lig, is sy knippende oë groot en blink. Hy laat jou alewig na lag voel wanneer jy nie durf lag nie. Sy lippe beweeg aanhoudend. Hy het 'n woord beet en as Oupa nie te lank aanhou nie, sal dit nog op sy tong wees.

Ouma se hande is gevou. Haar bolla is 'n roerloze vlek teen die muur.

Oupa lees rukkerig oor die ongelyktes van lang woorde. Dan die onvermydelike as hy die Bybel toemaak met die traktaatjie binne-in, asof hy daarmee alle kennis wegsluit vir dié wat nie geluister het nie. „Wat onthou Boeta?”

Dit is vinnig uit. „Fariseërs, Oupa.”

„Al weer? En Janman?”

Die Bybel is toe. Ouma sê niks.

„Dis wat ek onthou het!”

„Jy is darem groter as Boeta. Wat nog?”

„En Ss . . . Sadduseërs, Oupa.”

Die stoele kraak wanneer ons kniel.

Oupa hou op sy lees-noot langs. „O Here onse God en hemelse Vader . . .”

As Oupa halfpad trek en hy begin weer hier voorlangs, soos partykeer gebeur, raak 'n mens se knieë seer, dan loer jy, miskien na die „God is Liefde” teen die muur, of Oumagrootjie se portret, wasig soos die verlede self, of die bandelier in die vensterbank, en jy proes onbedaarlik as jou oë Boeta s'n ontmoet.

Ouma se gebed is hoorbaarder, verstaanbaar, 'n ontroerende lied. „Gedenk tog ook die armes, die krankes van liggaam en siel, die weduwees en wese en alle familiebetrekkings, kinnere en kleinkinnere . . .”

Met die sing is dit tant Henna wat die koers gee, want Oupa vat te laag en Ouma se asem is kort ná die bid.

Dorptoedae het 'n spesiale bekoring. Wanneer die kapkar agtermiddag oor die laaste gelykte aangeskommel kom, lê jy oop hek toe. Daar sal Oupa jou oplaai en kan jy miskien 'n slag die leisels vat.

Op die werf is die hele wêreld se volk reg om te help aflaa — mooi dinge, lekker dinge.

Die kardoesie lekkers is al waarvan iets teen die einde van twee weke nog oorbly. Ouma skud die laaste paartjies uit. Dan gaan sy kamer toe met die Bybel; dié kom langs die bed, op die spieëltafel. Ek en Boeta het 'n ewige ruilery: 'n hart vir in diamant, of 'n ronde vir 'n vierkantige. „Jy is my hartedief; ek bemin jou; jy probeer verniet.”

„Hy wou nog so graag dat die kinders almal Februarie kom. Gedurig oor sy verjaarsdag gepraat.” Dit is tant Henna. „Die laaste jare het ons julle nooit gesien nie.” Daar is vyf susters in die kombuis, deur 'n onvoorsiene gebeurtenis byeengebring ná soveel jare. Ma is eerste uit die huis, toe tant Rika en tant Isobel. En op 'n dag het oom Lodewyk — hy het by Org Human gehelp trap — vir tant Sofie in hierdie selfde kombuis ontmoet.

Vroeg die volgende jaar was tant Henna alleen in die kombuis.

Ek en Boeta dra koffie aan vir die mans, wat by die waenhuis rondstaan. Oom Danie, 'n boer in Transvaal, verken die lug.

„Mooi reën gehad by ons . . . Ja'k. Dat sulke grond in vreemde hande moet oorgaan.”

„Wat se vreemde hande?” vra oom Lodewyk, wat homself nou as 'n Kapenaar beskou.

„Weet jy dan nie van die ding met Flip Kriek nie? Pa het die landerye om 'n deel aan die man verhuur. En Flip is bankrot! Soveel misoeste en toe vat hulle naderhand al sy goed en Pa kry nie 'n pennie uit nie!”

„Wil jy sê Pa het hierdie hele stuk grond uitgeleen, en dit vir niks?” Oom Lodewyk hang aan sy baadjielapelle.

„Dis wat jy kry as jy 'n man vertrou. Sien jy daardie lap duskant die vlei? Dis nie meer 'n stuk van Matjiesfontein nie. Karel Booyen het hom vir 'n appel en 'n ei by Pa oorgevat. Maar wat kan jy ook verwag? Pa kon nie meer self na die volk kyk nie en, nou ja . . .”

„Dis wat ek lankal vir Sofie gesê het!” vaar oom Lodewyk uit. „Pa het iemand nodig om sy sake te bestuur. Nee, maar Sofie wil opsluit nie op die plaas kom sit nie.”

By die dam gaan 'n gejl op van die kleiner neefs en niggies. Ons groteres bly ongemaklik op die rand van die grootmense se kringetjie. Wat ons van mekaar ken, is ver in die verlede. Sareljtjie het so groot geword, hy staan en rook en sy pa sê vir hom Charl.

Nee, beduie oom Danie oplopend, van hierdie grond sal nie veel oorbly as die prokureur met sy dinge klaar is nie. Daar is die skuld by die Koöperasie, daar is die bank. Dinge het nie te reg geloop nie.

„Het Pa 'n testament gehad?” vra Sofie in die kombuis toe ons die koppies inbring.

„Hy het dié mos weggeteken. Ná die spul met Flip Kriek het die prokureur gesê dit is beter as hy 'n nuwe een opstel . . . En hy het toe nooit so ver gekom nie . . .”

„Het jy al die jare net gesit en wag vir 'n erfposisie, Sofie? Dit is Ma. „Dit moes jy nou nie gevra het nie. Wanneer laas het jy jou voete op die plaas gehad — toe Lodewyk wou geld leen, nè?”

Sy antwoord sonder om haar kop te draai. „En jy, en jy? Ons bly wáar in die wêreld. Maar julle kon elke naweek kom kuier het, as julle net gewou het! Ek praat niks van 'n erfposisie nie, met 'n testament bedoel ek: of Pa se sake in orde is.”

„Ek en Gysbert het gereken,” val tant Rika tussenin, „dat ons vir die grafsteen sal sorg.”

„Daar is so baie dingetjies,” sê tant Henna. „Pa het nooit voorsiening gemaak vir die dag as hy wegval nie.”

„Oor die kis moet jy jou nie bekommer nie,” sê tant Isobel. „As Rika-hulle vir die kis wil betaal, sal ek en Danie vir die steen instaan. Ma het destyds so 'n treurige steen gekry. Ek het van die begin af vir Pa gesê laat Ma op die dorp begrawe word. Dié ou kerkhof is net 'n aanstoot.”

„Wat van die draers? Kyk, dis die vier skoonseuns, en my Charl kan een wees,” bied tant Rika aan. „Hy het tog Pa se naam.”

Tant Sofie vat waar sy gelos het, want Ma is spens toe. Ek en Boeta is voor die agterdeur besig om koffiepitte te maal, sodat die oggend kan verbygaan en in die hoop dat die ander neefs rivier toe is. „As daar nie 'n testament is nie, sal alles seker dan gelykop verdeel word.”

Tant Henna begin praat oor die bankskuld en droogte. „Wat daar te verdeel sal oorbly, weet ek nie. Die prokureur het Pa aangeraai om maar te verkoop, op die dorp te gaan bly.”

„Gysbert is bereid om die boedelsake te behartig,” sê tant Rika. „Vandag se prokureurs is nes aasvoëls waar iemand te sterwe kom.”

„Daar sal niks oorbly nie, Rika. Julle weet nie hoe dit hier gegaan het nie.” Tant Henna se stem sak en kom in snikke op. „Om te dink, al die jare het ek hier op die plaas weggesmyt. Ek kon al tien jaar getroud gewees het . . . Maar ek het hier gebly, alleen by Pa agtergebly . . . Toe hy so snaaks begin raak het, het ek nie my goed gevat en geloop nie!”

En al die tyd lê Oupa dood in sy kis in die kamer waar die Bybel op die spieëltafel toe is.

Ons het nie na die lyk gaan kyk nie. Tant Isobel het gesê dit is beter om hom te onthou soos hy wás. Tant Isobel het gesê Boeta behoort die sesde draer te wees; hy het Oupa se tweede naam.

Net voor Dominee van die dorp af gekom het, is die klein-kinders bymeakaareroep vir 'n raap-en-skraap-ete. Toe is die kerkklerie, gekreukel ná lang ritte, aangetrek. Dominee het almal met die hand gegroet en koffie gedrink en gesê hy moet hom terughaas vir 'n troue.

Die kerkhof is nie ver nie. Oom Danie vat voor, langs Pa. Hy het vanoggend gaan kyk of die graf reg is en daar het die kakiebos so ruig gestaan dat hy dadelik besluit het om 'n graaf te gaan haal. Sy hande is nog gelerig. Maar die hekkie maak ook nou makliker oop.

Oom Danie is handig met rieme. Gelyktydig met tant Henna se insit word die rieme skietgegee en die kis sak. „Salig, in die Heer te sterwe . . .” Dit duur 'n rukkie voor die lied op dreef kom, want tant Henna sing vandag glad nie nootvas nie. Matjiesfontein sluk Oupa in. Oupa trek die draers se rûe krom, laat hulle voorkoppe sweet. Die kis raak grond, die arms ontspan. Oupa en Ouma lê langs mekaar op 'n Sondagmiddag en die gordyne is toe vir die vlieë. Oupa, kom speel nou! Hartjie, gee jou oupa 'n bietjie rus. Boeta konsentreer op die gekoer in die denneboom. Dominee sê woorde. Bid of praat. Veilig weggevoer na die ewige rus. Hy het Oupa se Bybel. Hy het dit oopgemaak en Boeta luister na die tortelduif in die boom. Die gras verdor, die blom verwelk as die asem van die

Here daarin blaas. Voorwaar, die volk is gras! Geliefde be-
droefdes. Met skoene stowwerig van die beur teen dit bult uit.
Die son vang oom Lodewyk reg in sy nek. Oom Danie vat sy
motorsleutels raak en sy gevlekte hand raak stil. Dat hierdie
ou vader in sy rype leeftyd. Geliefd deur 'n grote kinderskaar
en tant Isobel se Hanna sit 'n keel op. So skielik weggeruk.
Die gras verdor, die blom verwelk en tant Henna se snikke
kry momentum, tel haar susters s'n op . . .

Broer Gysbert wil 'n paar woorde sê. Dat Pappie 'n ou man
was maar nie daarom 'n geringer verlies nie. Dat sy wens was
om een maal weer al sy spruite hier op Matjiesfontein by-
mekaar te sien. En so is ons vandag met stukkende harte byeen.
Mag ons sy nagedagtenis eer, en hier by die ope graf, 'n wond
in die aarde, Dominee se gehoor is swak, hy skuifel vorentoe,
is dit niks minder as gepas om die naam te noem van haar
wat Pappie in al die jare so getrou bygestaan en versorg het
nie. Henna.

Boeta draai sy kop toe die duif verskrik tussen die takke
uitkom. Miskien het Dominee sy arms te vinnig opgehef. Hy
bid moeilik, die sinne wil nie vloei soos oom Gysbert s'n nie.
'n Kluit raak los onder iemand se voete, val langs die kis. Ek
kyk op. Dit is Boeta. In 'n oomblik van tere onthou begryp ons
mekaar met ons oë, besef ons hoe waarheid en leuen, sin en
sinloosheid, in woorde verskuil is. En Boeta huil.

DIANA FOURIE

ONTHOU JY?

my lewe hang aan jou oë
die kosmos op die plaas
eendag toe ek nog klein was
onthou jy gister

ek is iemand wat mense moet afsê
op die stasie verby die fluit
se paniekbevange naderstaan
onthou jy gister

jou oë
gister
die kosmos
moet
ek
afsê

ek is eensaam,
ag, onthou jy gister?

GEDIGTE

i

Op 'n somerdag gaan 'n kind
af kuile en rietbos toe:
daar is klein uiltjies, duiwe,
kruisstokke van 'n hamerkop
en riet wat rooivinke blom.

Die los grond gryp die kind:
sy loop is die loop van 'n ou man
en halfpad soontoe vergeet hy
uile en duiwe en die groot nes:
hy lê op sy rug
en rus . . .
die wolke seil verby
en laat hom alleen
dat hy oud word in die gras,
dat sy rug tuis voel op die aarde
en sy oë in die bloutes.
Sy mond neurie nie meer nie,
sy lippe fluit nie meer 'n deuntjie:
dis of die slaap hom kom haal.

Wie sal ooit weet wie die riet buig
en sy lippe met die rooivink brand?

Hy staan op of hy diep riviere beluister
en die vink op sy lippe antwoord!

ii

Die boer loop deur sy veld, sy kampe;
sy fonteine is droog, sy vee verhonger;
hy loop soos 'n man na 'n afgrond.

Loop saggies deur die riete
dat my slapende rooivink nie skrik nie,
versteur nie die skadu's onder die wilgers
dat my duif kan aanhou treur;
pasop tog die berghange dra my ribbok se spore
en haar ootjje-oë is kuilgroot
van die vrees vir die veldbrand
in die man op pad na sy afgrond.

Hierdie man het ook fluite gehad:
loeries, Namakwaduiwe en rooivinke,
fluite met grepe-grepe toonlere
en kolomme vol oggendmusiek.

Sy loeries is terug bos toe,
sy duiwe vermaer in die blou stilte,
die rooivinkie snik in sy dom hande:
die fluite en fluitsplinters
lê die werf vol gebreekte akkoorde.

Mens moenie fluite breek nie:
fluite genees nie,
en al wat die lippe en hande kan doen
is om te treur soos die duiwe.

MARIÉ BLOMERUS

SILWERIGE MOT MISTIES

verleidelik en lief
silwerige mot silwerige liefde
misties en sensueel
lig soos maan of water
somer voël op 'n tak
tussen nagtelike granate
sonder pyn sonder droom
sonder dowwe tint
alles verleidelik oorstrom met maan
ervaar die wegdryf van die maan
wees die soet nag die somer
die dag die son is onverbiddelik
ken nie die fladderende liefde van die maan die nag
misties en sensueel
fyn voelers van die silwerige mot

EDDY VAN VLIET

de rivier vloeit naar de zee
het kind woelt in de schoot
zwaluwen weten waarheen

ik zoek een steen
om tegen te praten.

SUDDENLY LAST SUMMER

het park
wist geen blijf met zijn geluiden
het zat verveeld met zijn groen
zijn uitdagende bloemen
zijn hoopvolle nesten

het woord zomer
had zijn betekenis verloren
in onze winterogen.

MIJN DAGEN

mijn dagen
lopen als gehavende dwergen
groei pijn
in hun te kleine huizen
staan de reuzen
vijandig aan hun deuren

dwergen mogen niet groeien.

*

aan woorden zoals
inquisitie
herkent men zijn angst
de toevallige bloedvlek bij het scheren
het blinken van de scherpe snede
vervaarlijk dicht bij de keel
één seconde pijn is voldoende
om die geschiedenis te veranderen
elke klank verbergt angst
temeer daar hij door de keel moet.

*

de verkeerde herfst
is ingetreden
met parende vogels
in het windstille fluiten van een zee

deze hefst
is een wandelaar
in licht blauw pak
een niet bij toeval ontgonnen lach
vol kersen

deze herfst
is het mimicry van een dichter
die zich steeds zomer wil heten.

*Laag op laag groei aljaar pal
die stad se blonde berge. Sal
dit nou of later sigbaar word —
die stad se bittergal?*

* * *

*'n Lorrie ry 'n posbus raak en ruk
sy ingewande uit, en almal buk
en raap die skyfies hartseer bymekaar,
sorteer dit op 'n nuusblad, stuk vir stuk.*

Vincent

ROMAN EN KARAKTER⁽¹⁾

Na al die geskryf oor die jongste Afrikaanse romans, is dit vir my opnuut duidelik hoe min mens werklik, formeel, van 'n roman mag verwag. En dié toestand, meen ek, moet oorheersend gewyt word aan die grondverskuiwing wat die karaktervlak van die roman getref het.

Uit ondervinding weet ons dat die roman verreweg die moeilikste, die „onmoontlikste” kunsvorm is om vas te pen. Kan die roman hoegenaamd vatbaar wees vir enige akkuraatheid, helderheid of noodwendigheid wat betref karakter, intrige, struktuur, vorm, aard, lengte, e.s.m.? 'n Handige ver wysingstelsel kan een of meer van dié bestanddele wel wees. Maar norme, voorvereistes, sine qua nons? Wat is hulle anders as abstraksies? Ons verloor te maklik uit die oog dat 'n roman essensieel net 'n rangskikking, 'n indeling van woorde op 'n bladsy is; dat karakter bloot 'n verbale samestelling is met geen bestaan buite die boek nie en dat dit behoort tot die aanbod van ervaring en nie tot die wesenlikheid van die roman nie.

Die oordadige nadruk op die karakter en sy skaduwee het al so tirannieke ingegryp op ons romanopvattinge dat 'n boek nou die aand nog weer byna verdoem is omdat daar geen ruimte vir „karaktertekening” was nie.

Hierdie kunsvorm het natuurlik aanskoulik gegroei sedert die versroman van die 12de en die eerste prosaroman van die 13de eeu. Die moderne roman kon eers die lig sien dié dag toe Tristan se soektog uitgeskuif het na die bestemming van die hele mens, en nie net na sy hartstog nie. Eers van die klassieke periode af kon die roman ernstig van hom laat kennis neem, ná die Renaissance, die Hervorming, langsaan politieke, ekonomiese en wetenskaplike groeiprosesse, kulturele woelinge, letterkundige skommeling. Hy het gekom met Rabelais, Cervantès en Grimmelshausen. Die roman is dus 'n betreklik laat verskynsel in die literatuur, en daarby een van die groot Europese oorspronklikhede van ons beskawing: daarbuite gaan dit nie meer oor dieselfde vorm nie. Dat dié genre dus primêr 'n uitdrukking van Europese bestaanswerklikhede wil wees, het meer as vier eeue van ontwikkeling bewys, en baie uitdruklik op karaktervlak.

Dit is maar die afgelope 40 jaar of so dat die algemeen aanvaarde siening van die roman as die biografie van 'n denkbeeldige figuur ernstig betwis is, dat die beskrywing van wesens 'n beskouing oor wéés begin word het en dat die boekpersoonlikheid met voorouers, kleinode, 'n gesig, 'n karakter, 'n naam, aan ander maatstawwe onderwerp is.

(1) Dié artikel is gedeeltelik uitgesaai op 21 Desember 1967.

Die gewortelde geloof in die opperheerskappy van karakter skiet baie eeue terug, ver verby die Romantiese figuur tot daar in die onafhanklikheidskeppende en enkelingbewuste Renaissance: m.a.w. die klem het toe verskuif van die mens in die gemeenskap na die individu. Dié verandering was moontlik opvallender in die Protestantse as die Katolieke wêreld. So vind jy dat 'n kritikus soos Dryden uitwei oor Shakespeare se karakterisering, terwyl die voorlike Fransman, Saint-Evremond, meer begaan was oor Pierre Corneille se trekrag vir 'n gehoor.

Die heroïese era het nie lank geduur nie. In „Winds of Doctrine” redeneer Santayana dat die sterrekunde van Copernicus 'n mokerhou was vir die oortuiging dat die mens die middelpunt van die heelal was. Shakespeare se „What a piece of work is man!” word 'n spottende klank in die 18de eeu wanneer Pope naboots: „The glory, jest and riddle of the world”. Belangstelling verskuif ook duidelik na die mens se enigmatiese hoedanighede.

Van die klassieke eeu af al was die sg. held kwalik onaanstaanbaar. Die 17de eeuse demonstrasies van intellektuele krisisse, obsessies en menslike brosheid loop klaar die verskyning van monomane, soos dié van Zola en Balzac en die heroïese aftakeling in die kommersiële, wetenskaplik-filosofiese 19de eeu vooruit.

Die romankarakter het verander omdat tye en ordes verander het, omdat lewenshoudinge verander het, omdat klemverskuiwings plaasgevind het, sowel moreel as esteties, omdat tegnieke verander het, omdat ander uitdrukkingsmedia moontlik geword het.

Die stewige, gerusstellende opvatting van die mens, die wêreld, die gemeenskap, die natuur, ens. wat van geslag tot geslag oorgelewer is, het sedert die einde van die 19de eeu as geestelike en morele steunpunt begin verkrummel onder die aanslae van die wetenskap, die filosofie, die kuns. Die ontdekkinge van die fisika skud aanvaarde begrippe van tyd, ruimte en spoed. Bergson se dinamisme val die voortreflikheid van die rede aan. Freud kom met sy psigo-analise en stel die instink voorop. Die fenomenologie takel die struktuur van rasonale kennis verder af. Die geskiedenis self word 'n ontwrigtende, moordende revolusie, een van ideologie en atoombom. Impressioniste en kubiste breek die werklikheid op. Abstrahering in die kuns het as parallelle verskynsel die uit-skakeling van karakterstudie en -tipes in die roman. Die roman se vrye aanwending van skilderkuns en musiek verplaas die gewig van individu na tema. Fotografie- en filmtegnieke vernuwe die skrywer se blik op die wêreld en die mens deur die beeld, die visuele as mededinger van die analitiese en betogende woord, die verbale in te voer.

Die beweging teen „karakterbou” wys hoe die swaartepunt van die roman verskuif het van menslike natuur na menslike staat. M.a.w. menslike natuur as absolute norm, rasoneel of

idealities, beliggaam in 'n integrale, gevestigde en onveranderlike persoonlikheid, word verwerp. Die karakter bevind hom nou midde in die universele noodsaak van fisiese en geestelike lewenstadia, soos geboorte, tydgebondenheid, jeug, ouderdom, dood. Die beproefde kunstgreep van psigologiese karaktertipering (die gierigaard, die jaloerse, ens.), sê skrywer vandag, is vervasend en veralgemenend: die mens is nie 'n onoplosbare eenheid nie; hy is, intendeel, 'n veranderende, beweeglike stroom gevoelens, instinkte, psigologiese oomblikke. Die mens *definieer* homself nie meer nie; hy *situeer* en *manifesteer* hom met betrekking tot die wêreld. Dit is die pad van individualisering na naamloosheid en voorlettermense.

Die romanfiguur hou dus op om suiwer, goddelik objektief waarneembaar te wees, soos een skrywer dit sien. Hy is nie meer volledig, stelselmatig ontleedbaar, motiveerbaar en uitdrukbaar nie omdat hy nie meer die skepping is van 'n alsierende, alwetende skrywer wat sy karakters se elke gedagte en optrede van bo, onder, buite en binne met angsvallige kommentaar en analitiese uitleggings toegooi nie.

Die heroïese sterkes, mooies en skones wat gister nog as 't ware vriende en metgeselle was, behoort moontlik vir altyd tot 'n nostalgiese verlede. Die „helde” wat ons vandag ken, is mondstukke van teorieë en denkvorme. Hulle is bewussynswesens wat net bestaan wanneer hulle gewaarwordinge opteken en die lewe as 'n reeks opeenvolgende situasies ervaar. Hulle erken die beperktheid van die mens se blik in 'n dubbelsinnige wêreld; hulle hanteer die fiksiegebeurtenis in onverklaarde vorm; hulle objektiveer hul gemoedstemminge. Hulle probeer 'n diepte-werklikheid agter verwarrende leidrade bykom; hulle werk met simboliek, allegorie, suggestie en assosiasie. Hulle benut die onderbewuste as skatkamer van die ware self, die egte ego; hulle versplinter persoonlikheid in 'n klomp innerlike „ekhede”, in visies, drome en hallusinasies; hulle verruil horlosietyd vir geheuetyd, wat uiteraard geen chronologiese verloop ken nie. Hulle leef fragmentaries, hulle skommel tussen tye maar gebruik by voorkeur die gelykmakende, sg. „mitologiese” teenwoordige. Hulle is veral monoloog-figure, eensaam, buitestaanders dikwels bevrees, dikwels uitgeworpe, soms grotesk, verflenter, komies-tragies, mense wat verduur i.p.v. heers. Daar is min van hulle per roman, en, anders as voorheen, kom hulle nie byeen om rigting aan die verhaal te gee nie. Dialoog is 'n „praterij” wat op die oppervlak dryf en voel-voel onder 'n massa gemeenplase aan verborge lae probeer vat. Hulle is speurders, soekers, wandelaars en askete wat in werklikheid besig is om hulself te skep of te rekonstrueer, met verdrag, net soos die skrywer self maar algaande en soekende versin. Vandag kan die roman eenvoudig eindig na 'n sekere tydsduur en nie meer na 'n psigologiese krisis nie.

Hierdie „afgeblaaste”, „gedesentraliseerde” gestaltes kan beswaarlik nog die aktiewe instrumente van 'n lotsbestemming, 'n verhaal of geskiedenis, 'n triomfantlike epos wees.

Maar nou kan die aandag afgekeer word na ander vlakke, ander, wesenlike elemente: die skepping van die roman en die middele en tegnieke wat daarin saamspeel, die strukturering van ondersoek- en openbaringsmoontlikhede, tekstuur as ontdekking en verwondering.

Die afwesigheid van die „Wat-is-jou-naam?” en „Wie-is-jy?” soort aanbod nooi eintlik die leser om sy eie naam voor te stel, om saam met die skrywer binne in die verhaal, binne in die karakter plaas te neem — al gaan dit moeilik wanneer die figuur nie te verkwiklik is nie. Hy moet uitsoek, orde en chronologie skep, 'n patroon van gebeure herontdek, aangestipte moontlikhede en suggesties opvolg . . . Nog nooit was die leser belangriker, skeppender as nou nie. Dit lyk net of hy dit nie goed besef nie.

VERKLARING

Anderkant die maan
waar die koekoehaan staan
duskant die spruit
waar die vaalpad gaan,
het ons bymekaar
inmekaar gekyk
en die wonder
van die ander
se oë verstaan . . .

Anderkant die maan
waar die koekoehaan staan
daar.....
daar.....

KONFRONTASIE

Pilatus vra: wat is die waarheid?
Hulle sê: die hamer spyker en die sweep
'n riet of spons — dis waarheid dié!

In purperkleed en sweephouslag
word hy vertoon 'n nar dat almal lag
met spotkroon op van doringtak
en etiket bo hom geplak
sterf hy met spykers deur sy voet
gelym met rietspons van asyn —
'n advertensie op 'n kruis,
'n plakaat, 'n stuk koerantberig
van wat die waarheid is:

dat die hamer die spyker in kan slaan
diep kan slaan deur weefsels in
deur weefsels bome, kruise
wolke dat dit skeur,
skeur dat die heelal oopskeur.

Ons wat dink Pilatus blind was,
ons wat dink ons weet wat waarheid is,
(glo), dink as ons Sy bloed soms drink
dit hamers word — spykers
wat die ewigheid om ons kan klink.

SKYFIES

Statistieke en die letterkunde

Toe kom ek mos een dag in die klaskamer van 'n groot hoërskool waar die senior onderwyser vir Afrikaans sy septer swaai. Die mure is befoto van 'n kant af. Ek begin toe tel en vind die volgende verspreiding waaruit ek ongelukkig niks kan wys word nie. Al wat wel duidelik is, is dat die volksman, D. F. Malhebe, en Van Wyk Louw met of sonder 'n pluimpie se foto's ewe skaars is. Hier is die getalle:

Jan F. E. 2 foto's
Totius 2
Leipoldt 3
Eugene Marais 3
Langenhoven 4
D. F. Malherbe 1
A. G. Visser 4
Toon v. d. Heever 1

C. M. v. d. Heever 3
D. J. Opperman 1
Elisabeth Eybers 2
G. A. Watermeyer 1
W. E. G. Louw 1
N. P. van Wyk Louw 1
Al die ander skrywers 0, 0, 0!

As die leerlinge nou die belangrikheid van die skrywers moet aflei uit die beskikbare muurruimte wat aan elkeen afgestaan is, het ek weinig hoop vir die Sestigers. En net so min vir die Patriotters.

Uit die mond van die suigeling . . .

Die redakteur het aan my 'n briefie besorg waarvoor ek graag hier 'n plekkie afsonder. Die jong digter skryf:

Geagte mnr. die Redakteur,

Ek is 'n jong digter — ten minste ek het gedog ek is een totdat ek een van die „grootste” digters in Afrikaans loop lees het. Breyten Breytenbach se *Die huis van die dowe* het my laat besef wat poësie in wese IS. Veral sy *Die huis soos* het my tot my eie poging geïnspireer. Hiermee dan die gedig. (Ek sien so baie debuterendes in u blad dat ek glo u sal my ook publiseer Indien u dit nie doen nie bundel ek by Human en Rousseau!)

DIE RIET VAN

*die son is 'n bondel riet
die dag vlym oor die goor
en soos die gras groen word
in die oggend*

*so klim ek die leer
wat ek nie kan sien nie
verwerk die piesang
tot lig*

*maar watter riet
word 'n trekker vir die liefde?*

*goor hang die maag aan die slukderm
bevuil die nag met die vrot*

*vlam die vlym in die goor riet
glim soos gras in die stadig ste groen*

*hoe hang ek dan aan die gewrig
in die aand van die riet
soos 'n voos ou appel?*

By voorbaat dank vir plasing.
Pieter Piet.

En ek wat Grietjie is, dog dis net ek wat probleme het met die stukkende anti-dit en -datse poësie! Vriende daar is 'n wind wat waai. Dinge verander so waai-waai en voor jy knipmes kan sê, is die mode onder jou uit. Pietertjie, as jy jou sit wil sit, moet jy vinnig sit en jou skryf skryf voor daar nog 'n bundel verskyn! Daardie Parys is 'n welige plek vir gedigte. Mens bars om by te hou met die paar yslike Paryslikes.

Die dag toe alle musiek opgehou het

In SAMRO (Suid-Afrikaanse Musiekregte-organisasie) se nuusbrief van Augustus 1967 lees ek die volgende stukkie fantasie deur 'n Amerikaner: „Stel u voor dat alle musiek skielik opgehou het. Die komponiste skep nie meer nie. Die musikante swyg. Die grammofoonplaat het verdwyn. Mense het opgehou om te sing. 'n Universele taal het in 'n oogwenk verdwyn.

Dwarsdeur die wêreld is dit 'n vernietigende slag. In die Verenigde State is die ekonomiese verlies oorstelpend en ongelooflik. Vyf duisend radiostasies, wat skielik van die grootste gedeelte van hulle programme beroof is, verminder hul uitsaa-ure of sluit heeltemal. Televisieregisseurs omskep iedere program, wat musiek bevat, na enkel spraak. Menige adverteerder kanselleer doodgewoon sy programme. Die blêrkas het verdwyn. Die opnamenywerheid het tot stilstand gekom. Geen musiekinstrumente word meer vervaardig nie. 13,700,000 kinders, wat tot onlangs nog musiek bestudeer het, kan geen verdere gebruik van klaviere of viole of blaasinstrumente maak nie. Die land se 1,385 simfonie-orkeste en 782 operagroepes is ontbind. Die meeste nagklubs, teaters, dansale, konsertgeboue en balsale het hulle deure gesluit. Honderdduisende mense wat 'n bestaan uit musiek gemaak het, is tans werkloos. Die verlies aan belasting is onberekikbaar.

'n Fantasie? Ja, maar dit beklemtoon 'n belangrike waarheid. Musiek is van kardinale belang in al ons lewens, sowel uit die oogpunt van die ekonomie as van die kultuur” . . .

OP en POP

Ek verkies my nou om te weet hoe staan dit met die derduisende beluisteraars van ons eie radio. As al die Afrikaanse musiek skielik verdwyn, sal ons luisteraars se versoekprogramme darem nog ewe ongestoord kan voortgaan om op en pop en ontpopte Amerikaanse wysies uit te saai. Nie dat die radiomanne wil nie. Hulle word mos versoek om dit te doen.

En dan kla ons nog as Etienne Leroux 'n veramerikanste boereplaas uitbeeld. Maar ons moes destyds al ou Popeye verbied het. Toe kom die op-kuns en toe die op-goed op is, pop dit weer. En ons het verleer om die konsertina se klaaglied te waardeer en ons sit met die gebakte pop — hardgebak en met 'n mini wat al hoe opper sit.

Poplik die uwe,

Ou Grietjie.

(As ek my dae kon terug kry! Mens!)

BOEKE ONTVANG

DRAKENSBERGERS, DURBAN

Lombard, Theunis C. C.: Weegskaal (Gedigte), 1967	—
Klanke uit die siel, 1967	—

THE HOME JOURNAL PRESS, DURBAN

Lombard, Theunis C. C.: uit hart, stad en see, s.j.	—
--	---

PUBLIKASIE-AFDELING, S.A.U.K., JOHANNESBURG

Wat van ons letterkunde? ('n Oorsig van die Afrikaanse literatuur deur twaalf literatore) 1957	15c
Nienaber, P. J. prof.: Die Wonder van Afrikaans, 1959	15c
Botha, Elize, dr.: Suid-Afrikaanse Skryfsters van die Sestigjare, 1965	25c
Boshoff, S. P. E. prof.: Taalonderwys, s.j.	20c
Van der Merwe, H. J. J. M.: Marietjie van Nijmegen, (Vert. Alewyn Lee)	55c
De Vega, Lope: Skaapfontein (Fuente Ovejuna) (Vert. Alewyn Lee)	60c

VOORTREKKERS, JOHANNESBURG

Barnard, Fred: 13 years with dr. Verwoerd	R1.90
Rudolph, Anna: Bye om 'n Aster ('n Klug in vier dele)	R1.40
Sauerman, Greta: Somer van die rooi Gariep	R1.30
Scholtz, G. D.: Die ontwikkeling van die politieke denke van die Afrikaner	R3.80
Van Jaarsveld, F. A.: Nuwe geïllustreerde Geskiedenis vir die Senior Sertifikaat	R2.20
Van Wyk, At: Stoffeltjie	R1.30

ANDER UITGEWERS EN RUILNOMMERS

DE BLADEN VOOR DE POËZIE, LIER, 1967	
Turkry, René: Olijfkleurig, XIV:8	
Foque, Richard, Alleen kringen, XIV:9	
Bovee, Juul, De Distelkroon, XIV:10	
Yang, nr. 21, 22 en 23	
Vangansbeke, Julien: Poëzie, een bedevaart, Vita, Oudenaarde, 1967	

Gedruk deur T. W. Hayne Beperk (Hayne en Gibson), Doornfontein, Johannesburg

